МІЖНАРОДНИЙ ФОНД ВІДРОДЖЕННЯ

Співфінансується Європейським Союзом

CASE Україна
Центр соціально-економічних досліджень

ЗВІТ

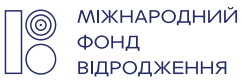
Оцінка ефективності запровадження кримінальної відповідальності за контрабанду в Україні

Моніторинг результатів судової практики (правозастосування)
у 2024—2025 роках

Автор: Світлана Довгаленко, економістка CASE Україна, PhD

Матеріал підготовлено за підтримки Європейського Союзу та Міжнародного фонду «Відродження» в рамках спільної ініціативи «Вступаємо в ЄС разом». Матеріал представляє позицію авторів і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу чи Міжнародного фонду «Відродження».

Зміст

Executive Summary **4**

Ключові результати 4

I. Передумови криміналізації контрабанди в Україні **6**

II. Правова рамка товарної контрабанди: від декриміналізації до відновлення відповідальності **9**

III. Результативність криміналізації контрабанди в Україні **13**

За даними Офісу Генерального прокурора 13

За даними Бюро економічної безпеки України 14

За даними Реєстру судових рішень (власне відстеження) 15

IV. Висновки та пропозиції **23**

Додаток A. Еволюція кримінальної відповідальності за товарну контрабанду в Україні **25**

Додаток B. Кримінальна відповідальність за контрабанду товарів згідно із Законом України від 9 грудня 2023 року №3513-IX «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів» **27**

Додаток C. Характеристика моделей кримінальної відповідальності за контрабанду в окремих державах ЄС **29**

Додаток D. Судова практика щодо контрабанди товарів та підакцизних товарів у 2024 році (за даними Реєстру судових рішень) **34**

Додаток E. Судові вироки щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів у 2025 році (за даними Єдиного державного реєстру судових рішень) **38**

Додаток E1. Судова практика щодо контрабанди товарів та підакцизних товарів у 2025 році **40**

Executive Summary

У 2023 році в Україні відновлено кримінальну відповідальність за товарну контрабанду. Законом № 3513-IX з 1 січня 2024 року криміналізовано контрабанду підакцизних товарів, а з 1 липня 2024 року — товарів інших категорій. Дослідження оцінює практичні результати криміналізації товарної контрабанди через аналіз судової практики застосування нових санкцій, зосереджуючись на спроможності правоохоронної системи забезпечувати невідворотність покарання та протидіяти організованій економічній основі контрабандної діяльності.

Ключові результати

Криміналізація на рівні законодавства відбулася, але ефективність покарання залишається обмеженою. За даними Офісу Генерального прокурора, до суду з обвинувальним актом доходить лише **22%** кримінальних проваджень щодо контрабанди, облікованих упродовж січня-грудня 2024–2025 років з урахуванням осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у попередні звітні періоди. За даними БЕБ, цей відсоток ще менший – до суду з обвинувальними актами направлено 13% від усіх розпочатих кримінальних проваджень.[1] Обидва показники вказують на одну проблему — значна частина кримінальних проваджень щодо контрабанди не доходить до суду з обвинувальним актом. Водночас навіть ті справи, які проходять стадію досудового розслідування та опиняються в судах, не обов'язково завершуються покаранням у межах найбільш жорстких санкцій, передбачених новими нормами кримінальної відповідальності за контрабанду.

Моніторинг Єдиного державного реєстру судових рішень за два роки з моменту відновлення кримінальної відповідальності дозволив виявити **127 вироків судів першої інстанції**. У **52%** випадків суди призначали **основне покарання у вигляді позбавлення волі**, однак у всіх таких випадках засуджені були звільнені від його відбування з випробуванням на підставі ст. 75 ККУ (умовне покарання).

Інша частина вироків — це штрафи або заміна покарання на більш м'яке. Для **11%** обвинувачених одразу основним покаранням було **призначено штраф**, а решті **37%** суди обрали **більш м'які**, ніж встановлено відповідною статтею санкції із застосуванням ст. 69 ККУ (більш м'яке покарання, аніж передбачено санкцією статті).

Хоча Кримінальний кодекс України і передбачає тривалі строки ув'язнення (до 12 років для організованих складів злочину) та конфіскацію майна, на практиці суди системно користуються передбаченими ним пом'якшувальними механізмами індивідуалізації покарання, нівелюючи суворість санкції.

Реальне позбавлення волі не стало практичним інструментом протидії контрабанді. У межах проаналізованої судової практики жоден засуджений не був позбавлений волі, тобто не отримав фактичної ізоляції від суспільства. За результатами моніторингу **у 100% випадків, в яких суди засуджували обвинувачених до покарання у вигляді позбавлення волі як основного, ці засуджені не відбували його реально, а звільнялися з випробуванням (на користь умовного строку).**

[1] Показники не варто ототожнювати напряму, оскільки статистика ОГП і БЕБ може відрізнятися за періодами обліку, категоріями проваджень та принципами формування даних.

Навіть у справах із мільйонною вартістю предметів контрабанди судова реакція тяжіє до умовного позбавлення волі, штрафу або призначення нижче від найнижчої межі покарання. За таких умов вартість ризику для виконавця контрабанди стає неспівмірною з потенційною економічною вигодою від кримінального правопорушення і, відтак, підриває превентивну функцію протидії контрабанді. Якщо реальний ризик покарання істотно нижчий за максимальну санкцію, передбачену кримінальним законом, сама наявність тривалого строку позбавлення волі не гарантує стримувального ефекту. Особливо це критично для економічної злочинності, де рішення про участь у незаконній діяльності значною мірою залежить від співвідношення потенційного прибутку та очікуваної вартості ризику.

Кримінальні провадження завершуються затвердженням угоди про визнання винуватості безпосереднім виконавцем. Результати моніторингу судових справ 2024–2025 років демонструють повторювану модель — органи правопорядку встановлюють факт незаконного переміщення товару, вилучають його, ідентифікують особу, яка здійснювала перевезення або іншим чином брала участь у конкретному випадку, після чого провадження завершується угодою про визнання винуватості, яка укладається з прокурором і затверджується судом у формі обвинувального вироку. Такий механізм дозволяє оперативно забезпечити обвинувальний вирок щодо конкретної особи, однак у проаналізованих справах він не супроводжується відповідним розширенням кримінального переслідування на всю контрабандну схему.

У результаті предметом судового розгляду стає передусім вина виконавця, тоді як організатори, джерела фінансування, власники товару, канали його постачання та збуту, логістичні зв'язки й кінцеві вигодонабувачі залишаються «невстановленими» та не стають предметом самостійної судової оцінки. Відтак угода про визнання винуватості фіксує відповідальність за окремий епізод, але не забезпечує викриття механізму функціонування каналу контрабанди.

Система доходить від контрабанди до контрабандиста, але значно рідше — від контрабандиста до контрабандного бізнесу (організованої злочинності). Для системної протидії необхідно переходити від окремого факту контрабанди до встановлення всієї організаційно-фінансової структури незаконної діяльності, щоб впливати не лише на конкретний епізод, а й на здатність контрабандної схеми відтворюватися.

Подальше посилення санкцій без зміни правозастосовної практики матиме обмежений ефект. Відновлення кримінальної відповідальності створило необхідну правову основу для переслідування товарної контрабанди, однак саме по собі посилення санкцій не означає мінімізації масштабів контрабандної діяльності.

Поточна практика демонструє два взаємопов'язані обмеження ефективності посиленої кримінальної відповідальності. З одного боку, передбачені законом суворі покарання системно пом'якшуються на стадії їх призначення судами. З іншого — прокуратура широко застосовує угоди про визнання винуватості, які, попри законність цього процесуального механізму, часто дозволяють завершувати провадження без повного встановлення всіх учасників та ролей у контрабандній схемі. У поєднанні з м'якою практикою призначення покарань це нівелює практичний ефект посилення кримінальної відповідальності та не забезпечує достатнього стримувального впливу на контрабандну діяльність. Через узгоджене завершення справ кримінальне переслідування зосереджується на виконавцеві, тоді як організаційні та фінансові механізми контрабанди залишаються поза межами слідства.

Тому з позиції кримінальної превенції чинна модель продовжує бути радше декларативним бар'єром, аніж ефективним методом боротьби з контрабандою. Без нарощування інституційної спроможності правоохоронних органів і суддів контрабанда як системне явище зберігатиметься, незважаючи на будь-яке посилення санкцій у кримінальному законі.

I. Передумови криміналізації контрабанди в Україні

Контрабанда в Україні продовжує залишатися одним із ключових системних викликів для економічної безпеки держави. Її вплив проявляється у суттєвих бюджетних втратах, спричинених ухиленням від сплати податків і митних платежів. За оцінками CASE-Україна, Інституту соціально-економічної трансформації та Економічної експертної платформи[2], сірий імпорт» і контрабанда належать до числа найбільших сегментів тіньової економіки в Україні та посідають друге місце за масштабами серед тіньових схем — приблизні обсяги на рівні 300–360 млрд. гривень. Сукупні втрати державного бюджету від цих практик оцінюються від 105–120 млрд гривень щорічно[3].

Окрім фіскального виміру, контрабандні потоки формують глибокі структурні дисбаланси на внутрішньому ринку. Вони підривають принципи добросовісної конкуренції, створюючи переваги для нелегальних операторів і витісняючи легальний бізнес.

Наслідки цього явища виходять за межі суто економічної площини. Контрабанда підтримує тінізацію економіки, підживлює корупційні практики та сприяє розвитку організованої злочинності як стійкої інфраструктури нелегального обігу товарів і ресурсів. У сукупності ці фактори ускладнюють процес економічної інтеграції України до Європейського Союзу та обмежують можливості довгострокового сталого зростання.

Попри комплексний характер проблеми, у публічному дискурсі тривалий час домінує підхід, відповідно до якого основним інструментом протидії контрабанді розглядаються переважно репресивні механізми – притягнення до кримінальної відповідальності. Водночас практичний досвід реалізації державної політики у цій сфері свідчить про низьку результативність подібних підходів.

У 2021 році Україна вперше застосувала санкційний механізм у сфері протидії контрабанді. Рішення РНБО щодо застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів[4] було введено в дію Указом Президента України №123/2021 та охоплювало фізичних і юридичних осіб, яких Служба безпеки України пов'язувала з організацією контрабандних схем[5].

Цей інструмент дозволив блокувати активи та ресурси осіб, причетних до організації контрабанди. Подальші санкційні пакети були розширені – у квітні 2021 року Указом Президента України №140/2021 запроваджено обмежувальні заходи щодо групи осіб і пов'язаних компаній[6]. До санкційного списку топ-десятки контрабандистів потрапили «король контрабанди» одеської митниці Вадим Альперін (статки якого оцінювалися в 1 млрд $), львівський кримінальний авторитет Володимир Дідух (відомий під прізвиськом «Вова Морда»), бізнесмени із Закарпаття — Орест Фірманюк, президент ФК «Минай» Валерій Пересоляк та інші[7]. Окремі рішення РНБО передбачали також застосування обмежень до 68 компаній, що

[2] https://case-ukraine.com.ua/news/the-budget-losses-from-shadow-economy-schemes-in-ukraine-amount-to-uah-429-543-billion-per-year/

[3] https://case-ukraine.com.ua/content/uploads/2026/03/Doslidzennya-Schemes_UA_03-THIS-ONE.pdf
https://hromadske.radio/podcasts/my-ie-buly-y-budem-informatsiynyy-maraton/1150134

[4] https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/n0041525-21

[5] https://www.president.gov.ua/documents/1232021-37665
https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3221084-sankcii-proti-kontrabandistiv-zelenskij-uviv-u-diu-risenna-rnbo.html

[6] https://www.president.gov.ua/documents/1402021-38381

[7] https://www.pravda.com.ua/news/2021/04/02/7288847/

розглядалося як спроба впливу на інфраструктуру нелегальних товарних потоків[8]. Це стало безпрецедентним кроком і спробою активізувати боротьбу з контрабандою в Україні.

Правова основа таких заходів ґрунтується на Законі України «Про санкції», який надає РНБО та Президенту України повноваження застосовувати санкції в інтересах національної безпеки. Характерною рисою санкційної моделі в контексті контрабанди стало те, що вона не передбачає доведення вини у кримінально-правовому розумінні та не замінює собою судову процедуру. Санкції існують як паралельний вид юридичного примусу, адже застосовуються адміністративно-інституційним рішенням і мають переважно обмежувальний характер, включно з блокуванням активів, забороною економічної діяльності та застосуванням інших обмежень.

Водночас така практика викликала критику щодо меж застосування санкційного механізму[9]. Зокрема, критичні зауваження стосуються розширеного тлумачення підстав для санкцій, недостатньої прозорості критеріїв формування списків та потенційного зміщення балансу між інструментами національної безпеки і кримінального правосуддя[10], що ставить під сумнів їхню відповідність принципу верховенства права, стандартам захисту прав людини та вимогам європейського правового простору. Санкційний підхід забезпечує встановлення індивідуальної кримінальної відповідальності, але не усуває системних причин функціонування нелегальних ринків. Реальна сила впливу полягає не в активах, а у зв'язках і знаннях системи. На «тіньові» відносини важко накласти санкції. Відповідно, ефективність такого підходу є обмеженою в контексті довгострокової трансформації правоохоронної та митної систем України.

На цьому тлі значну роль у формуванні сучасної моделі протидії контрабанді відіграли євроінтеграційні зобов'язання України в межах вступу до Європейського Союзу. Зокрема, 16 січня 2023 року між Україною та Європейським Союзом було підписано Меморандум про взаєморозуміння щодо надання макрофінансової допомоги[11] у розмірі 18 млрд євро. У ньому (розділ «Верховенство права») передбачено зобов'язання України ухвалити та розпочати імплементацію законодавства, спрямованого на криміналізацію великомасштабної контрабанди всіх товарів із встановленням ефективних санкцій у вигляді позбавлення волі. Дотримання цих умов також було визначено як необхідну передумову для отримання траншу у розмірі 1,5 млрд євро, затвердженого Єврокомісією 21 грудня 2023 року[12].

У межах виконання зазначених міжнародних зобов'язань Верховною Радою України 9 грудня 2023 року було ухвалено Закон № 3513-IX «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів»[13]. Законодавча ініціатива, подана ще у 2021 році Президентом України як законопроєкт № 5420, передбачала системне посилення кримінально-правового реагування на контрабандні правопорушення та наближення національного законодавства до європейських підходів у сфері протидії незаконному переміщенню товарів через митний кордон.

[8] https://zn.ua/ukr/UKRAINE/zelenskij-vviv-v-diju-sanktsiji-rnbo-proti-druhoji-partiji-koroliv-kontrabandi-spisok.html

[9] https://ccl.org.ua/news/pravozahysnyky-rozkrytykuvaly-sankczijni-spysky-rnbo/

[10] https://www.kinstellar.com/news-and-insights/detail/3754/ukraines-sanctions-maze-why-challenging-sanctions-rarely-succeeds, https://zmina.info/columns/gromadyany-i-sankcziyi-shho-ne-tak-z-rishennyamy-rnbo-shhodo-ukrayinczіv/

[11] https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9C%D0%95%D0%9C%D0%9E_%D0%BF%D0%BE_%D0%9C%D0%A4%D0%94-9_%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%BE%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9_UA_2%20%D0%9F%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8.pdf

[12] https://www.centernews.com.ua/?p=434078

[13] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3513-20#Text

Законодавчий процес щодо криміналізації контрабанди тривав понад два роки та супроводжувався інтенсивними фаховими дискусіями, які не припинялися навіть в умовах повномасштабної війни. Предметом обговорення залишалися, зокрема, питання визначення порогів кримінальної відповідальності, пропорційності санкцій, а також загальної ефективності запропонованої моделі у боротьбі з контрабандою як системним явищем.

У результаті Закон № 3513-IX було ухвалено наприкінці 2023 року, яким відновлено кримінальну відповідальність за контрабанду товарів. Це потенційно має стати переломним моментом у боротьбі з контрабандою, але залишається відкритим питання, чи справді посилення суворості покарання здатне зупинити масштабну контрабанду.

II. Правова рамка товарної контрабанди: від декриміналізації до відновлення відповідальності

Інститут кримінальної відповідальності за контрабанду в Україні протягом останніх трьох десятиліть пройшов кілька етапів розвитку: від радянської моделі жорстких покарань, через її часткову декриміналізацію у 2012 році, до повторного запровадження кримінальної відповідальності за товарну контрабанду у 2023 році. Кожен із цих етапів відображав зміну державних пріоритетів та уявлень про оптимальний баланс між захистом економічних інтересів держави, протидією контрабанді та мінімізацією адміністративного і правоохоронного тиску на бізнес.

До 2012 року товарна контрабанда залишалася кримінальним правопорушенням, а її розслідування перебувало у підслідності Служби безпеки України. На практиці це призвело до суттєвого розширення впливу органів правопорядку на здійснення митного контролю, що стало одним із ключових аргументів на користь декриміналізації. Законодавець виходив із припущення, що вилучення товарної контрабанди зі сфери кримінального переслідування одночасно зменшить тиск на суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та компенсує превентивний ефект завдяки жорстким адміністративним санкціям за порушення митних правил. Водночас жодне з цих рішень не супроводжувалося комплексною доказовою оцінкою їх фактичного впливу на рівень контрабанди, надходження митних платежів, умови ведення бізнесу чи ефективність діяльності правоохоронних органів.

У наступні роки сформувався протилежний підхід. Основними аргументами на користь повторної криміналізації стали недостатність адміністративних механізмів для протидії організованим схемам контрабанди, обмежені процесуальні можливості щодо документування правопорушень, необхідність використання інструментів досудового розслідування та очікування збільшення бюджетних надходжень за рахунок детінізації зовнішньої торгівлі. Ця концепція була реалізована шляхом поетапного повернення кримінальної відповідальності відповідно до прийнятого Закону № 3513-IX «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів» у 2023 році та передачі підслідності відповідних кримінальних правопорушень до Бюро економічної безпеки України. Такий крок відповідав загальній державній політиці щодо консолідації розслідування економічних і фінансових кримінальних правопорушень в одному спеціалізованому органі.

Еволюція нормативного регулювання кримінальної відповідальності за товарну контрабанду в Україні представлена на рис. 1. Детальна хронологія змін кримінального законодавства, включаючи законодавчі редакції, етапи реформування та зміни підслідності, наведена у Додатку А.

Рис.1. Основні етапи нормативного регулювання кримінальної відповідальності за товарну контрабанду в Україні

Повернення кримінальної відповідальності мало на меті не лише посилення санкцій, а й розширення процесуальних можливостей органів правопорядку. Новий закон надав органам досудового розслідування додаткові інструменти для документування злочинної діяльності, збирання доказів і доведення вини. Зокрема, у провадженнях щодо тяжких злочинів стало можливим проведення негласних слідчих (розшукових) дій, що суттєво розширило можливості встановлення всіх причетних осіб і викриття організованих схем контрабанди.

Кримінальна відповідальність впроваджувалась поетапно: з 1 січня 2024 року — за контрабанду підакцизних товарів (стаття 201-4 ККУ), а з 1 липня 2024 року — за контрабанду інших товарів (стаття 201-3 ККУ).

Для товарної контрабанди кримінальна відповідальність настає, якщо вартість предмета правопорушення становить від **5 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (НМДГ)**, а для підакцизних товарів встановлено нижчий поріг у **750 неоподатковуваних мінімумів** і більше.

Для визначення порогової суми предмета контрабанди використовується НМДГ на рівні податкової соціальної пільги (ПСП), що дорівнює ½ прожиткового мінімуму для працездатних осіб. У 2024–2025 роках прожитковий мінімум для працездатних осіб становив 3 028 грн, тому розрахункова величина НМДГ для цілей кримінально-правової кваліфікації становила 1 514 грн (50% від прожиткового мінімуму).[14] Відповідно, нижня межа кримінальної відповідальності за новими статтями становила:

- для товарів, передбачених **ст. 201-3 ККУ**, — **7 570 000 грн** (5 000 × 1 514 грн);
- для підакцизних товарів, передбачених **ст. 201-4 КК України**, — **1 135 500 грн** (750 × 1 514 грн).

[14] З 1 січня 2026 року прожитковий мінімум для працездатних осіб підвищено до 3 328 грн, розрахункова величина для цілей кримінально-правової кваліфікації відповідно підвищено до 1 664 грн.

Для кваліфікації діяння як вчиненого у **великому розмірі** встановлено вищі пороги: **15 140 000 грн** для товарів (10 000 НМДГ) та **2 271 000 грн** для підакцизних товарів (1 500 НМДГ). Саме значний і великий розмір є одним із критеріїв, що визначають частину статті та, відповідно, тяжкість передбаченого покарання.

Оскільки дослідження охоплює перші два роки застосування Закону № 3513-IX, наведені суми розраховані для 2024–2025 років. Детальний опис конструкції складів злочинів, кваліфікуючих ознак та меж відповідальності представлено у Додатку В.

Система санкцій диференційована залежно від розміру контрабанди, способу її вчинення та наявності кваліфікуючих ознак.[15]

- За **контрабанду товарів** у значному розмірі (ч. 1 ст. 201-3 ККУ) встановлено штраф **від 10 000 до 25 000 НМДГ**, тобто від 170 000 до 425 000 грн. Позбавлення волі за основним складом цієї статті не передбачене.
  За кваліфіковані склади (ч. 2 ст. 201-3 ККУ), зокрема якщо контрабанду вчинено:
  — за попередньою змовою групою осіб,
  — особою, раніше судимою за контрабанду,
  — службовою особою з використанням службового становища,
  — у великому розмірі,
  передбачено штраф **від 50 000 до 75 000 НМДГ**, тобто від 850 000 до 1 275 000 грн, або позбавлення волі на строк **від 5 до 10 років**.
  Вчинення контрабанди організованою групою (ч. 3 ст. 201-3 ККУ) карається позбавленням волі на строк **від 7 до 11 років**.
- Для **контрабанди підакцизних товарів** відповідальність є суворішою за основним складом злочину. За діяння у значному розмірі (ч. 1 ст. 201-4 ККУ) передбачено штраф **від 20 000 до 40 000 НМДГ**, тобто від 340 000 до 680 000 грн, або позбавлення волі на строк **від 3 до 6 років**.
  За кваліфіковані склади (ч. 2 ст. 201-4 ККУ) передбачено штраф в**ід 75 000 до 120 000 НМДГ**, тобто від 1 275 000 до 2 040 000 грн, або позбавлення волі на строк **від 6 до 11 років**.

  Вчинення контрабанди **організованою групою** (ч. 3 ст. 201-4 ККУ) карається позбавленням волі на строк від 10 до 12 років.

Додатково законом передбачено безальтернативну конфіскацію майна, а також позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років із подальшим застосуванням конфіскації майна.

В Європейському Союзі основною рамкою щодо криміналізації контрабанди є Директива ЄС 2017/1371[16] Європейського парламенту та Ради ЄС про боротьбу з шахрайством, спрямованим проти фінансових інтересів Союзу, кримінально-правовими засобами, яка встановлює загальні стандарти визначення кримінальних правопорушень і санкцій у сфері боротьби з шахрайством та іншою протиправною діяльністю, що завдає шкоди фінансовим інтересам Союзу. Шкода або вигода, що виникла внаслідок кримінальних злочинів, завжди вважається значною, якщо вона перевищує 100 000 євро.

Україна не імплементувала конкретний європейський досвід криміналізації контрабанди, оскільки в ЄС не існує єдиної моделі її правового регулювання. Одні країни визначають

[15] https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3513-20#Text
[16] https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2017/1371/oj/eng

межу кримінальної відповідальності через вартість предмета контрабанди (Іспанія), інші враховують категорію товару, розмір завданої шкоди, суму несплачених митних платежів (Франція) або поєднують кілька критеріїв одночасно із прив'язкою до соціальних показників (Польща). Аналогічно відрізняються й санкції: поряд із позбавленням волі широко застосовуються значні штрафи, конфіскація майна, додаткові обмеження щодо здійснення господарської діяльності, участі у публічних закупівлях чи отримання державної підтримки. Детальний порівняльно-правовий аналіз Директиви (ЄС) 2017/1371 та моделей кримінальної відповідальності за контрабанду у Франції, Німеччині, Іспанії та Польщі наведено у Додатку С.

Європейська практика не має універсальної моделі криміналізації контрабанди. Натомість простежуються спільні принципи: кримінальна відповідальність концентрується на найбільш суспільно небезпечних формах незаконного переміщення товарів, а санкції диференціюються залежно від масштабу правопорушення, предмета кримінального правопорушення, його організованості та ролі учасників.

Українське законодавство у загальних рисах відтворює характерний для держав-членів ЄС підхід, за якого кримінальна відповідальність визначається із використанням комбінацій вартісних порогів, категорій товарів, розміру завданої шкоди та кваліфікуючих ознак.

III. Результативність криміналізації контрабанди в Україні

Як один із показників ефективності криміналізації контрабанди в Україні пропонується розглянути притягнення винних до кримінальної відповідальності після набрання нею чинності Законом 3513-IX.

За даними Офісу Генерального прокурора

Табл. 1. Кримінальні провадження за фактами контрабанди товарів та підакцизних товарів (дані Офісу ГП)*

Період	Кваліфікація		Обліковано проваджень**	Проваджень, у яких повідомлено про підозру	Передано до суду з обвинувальним актом	Рішення не прийнято***
2024	ст. 201-3	Контрабанда товарів	11	4	3	8
	ст. 201-4	Контрабанда підакцизних товарів	29	5	4	25
2025	ст. 201-3	Контрабанда товарів	78	16	13	84
	ст. 201-4	Контрабанда підакцизних товарів	62	19	19	71
Загалом			**180**	**44**	**39**	**188**
%			**100%**	**24%**	**22%**	**-**

* статистика ОГП охоплює всі обвинувальні акти, що надійшли до суду, незалежно від того, який орган здійснював досудове розслідування
** в одній справі можуть фігурувати декілька осіб;
*** відносно кількості підсудних

За даними досудового розслідування від Офісу Генерального прокурора (відповідь на депутатське звернення від 15.04.2026 № 215д9/15-2026/82303)[17], протягом січня-грудня 2024 та 2025 років було обліковано 180 кримінальних проваджень за статтями 201-3 та 201-4 ККУ (з урахуванням осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у попередні звітні періоди), з яких 89 стосувалися контрабанди товарів, 91– контрабанди підакцизних товарів. **З них до суду з обвинувальними актами було направлено близько 22% справ — 39 кримінальних проваджень.** Однак навіть направлення обвинувального акта до суду саме по собі не свідчить про притягнення до кримінальної відповідальності за контрабанду і відбування основного покарання. Крім того, щодо 188 осіб на кінець звітного періоду процесуального рішення не прийнято, що свідчить про значний обсяг кримінальних проваджень, які залишаються на стадії досудового розслідування або не завершені прийняттям остаточного процесуального рішення.

[17] Для наведеного аналізу використано дані, отримані у відповідь на офіційне депутатське звернення до Офісу Генерального прокурора та можуть відрізнятися від показників відкритої статистики ОГП за формою № 1.

Різниця в кількості проваджень у двох періодах пояснюється поетапним набранням чинності нормами про криміналізацію контрабанди: підакцизних товарів — з 1 січня, інших товарів — з 1 липня 2024 року. Відповідно, у 2025 році облік кримінальних проваджень суттєво збільшився.

Варто відзначити, що отримана від Офісу Генерального прокурора інформація свідчить про вкрай обмежене застосування кваліфікованих складів злочинів. Так, за ч. 3 ст. 201-3 ККУ, яка передбачає відповідальність за контрабанду товарів, вчинену організованою групою, упродовж обох звітних періодів не було зареєстровано жодного кримінального провадження. За ч. 3 ст. 201-4 ККУ (контрабанда підакцизних товарів, вчинена організованою групою) обліковано по одному кримінальному провадженню у кожному звітному періоді. Тобто, організовані форми контрабанди практично не виявляються або органи правопорядку не кваліфікують їх за найбільш тяжкими складами злочину.

За даними Бюро економічної безпеки України

Табл. 2. Кримінальні провадження за фактами контрабанди товарів та підакцизних товарів (дані Офісу БЕБ)[18]

Період	Кваліфікація		Порушено кримінальних проваджень	Вручено повідомлень про оголошення підозри	Направлено до суду з обвинувальним актом
2024	ст. 201-3	Контрабанда товарів	28	4	3
	ст. 201-4	Контрабанда підакцизних товарів	49	8	6
2025	ст. 201-3	Контрабанда товарів	102	26	12
	ст. 201-4	Контрабанда підакцизних товарів	104	20	17
Загалом			**283**	**58**	**38**
%			**100%**	**20%**	**13%**

За інформацією органу, якому підслідна товарна контрабанда — Бюро економічної безпеки України, протягом 2024–2025 років здійснювалося досудове розслідування у 283 кримінальних провадженнях, з яких 130 стосувалися контрабанди товарів, а 153 — контрабанди підакцизних товарів.

У відповідь на депутатське звернення встановлено, що власне кримінальні правопорушення у 2024 році були виявлені:

- 39% — в результаті власної оперативно-аналітичної роботи БЕБ;
- 20% — за результатами митного та прикордонного контролю у пунктах пропуску через державний кордон;
- 41% — на підставі матеріалів, отриманих від інших органів правопорядку та контролюючих органів.

Тобто, майже дві третини кримінальних проваджень були розпочаті на підставі інформації, отриманої поза межами власної оперативно-аналітичної діяльності БЕБ.

[18] За даними річної звітності БЕБ: https://esbu.gov.ua/storage/app/sites/32/2025/Zvit-ESBU-2024.pdf, https://esbu.gov.ua/storage/app/sites/32/2026/plany-ta-zvity/esbu-2026-ua.pdf

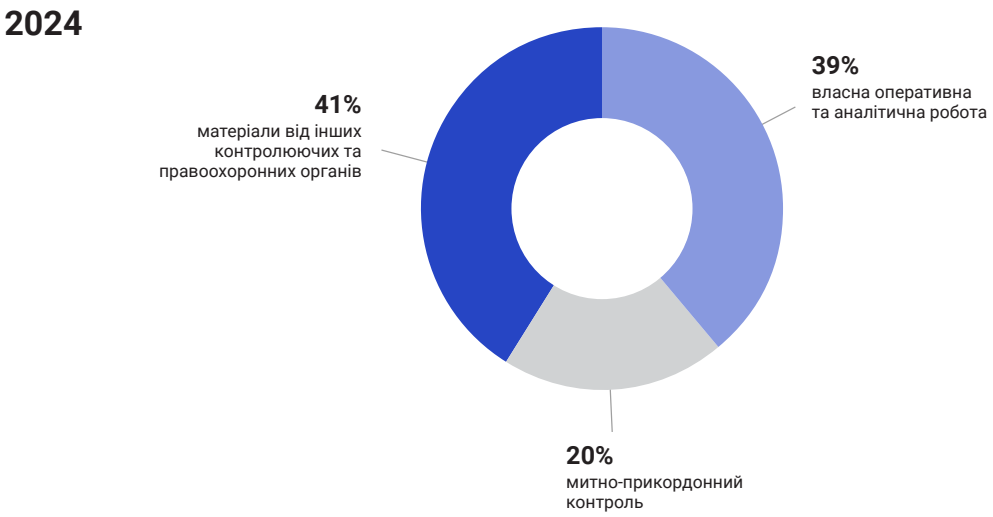

Рис. 2. Виявлені кримінальні правопорушення контрабанди БЕБ

Примітка. БЕБ не надало аналогічних статистичних даних за 2025 рік, тому аналіз структури виявлених кримінальних правопорушень обмежений даними за 2024 рік. Показники діяльності БЕБ з протидії товарній контрабанді, наведені в таблиці 2, сформовано виключно на основі офіційної річної звітності Бюро.

Показники ОГП та БЕБ не є безпосередньо зіставними, оскільки можуть відрізнятися за періодами обліку, категоріями кримінальних проваджень і підходами до формування та агрегування статистичних даних.

Результати кримінального переслідування БЕБ свідчать про суттєве скорочення кількості справ на кожній наступній стадії кримінального провадження: загалом лише у 20% випадках (58 особам) було повідомлено про підозру, до суду з обвинувальними актами направлено 13% (38 проваджень).

Водночас ключовим показником ефективності залишається характер судових рішень та практика призначення покарань. Саме тому наступний етап дослідження присвячено аналізу судових вироків з метою оцінки того, чи реалізуються на практиці, закладені законодавцем, механізми посилення кримінальної відповідальності за контрабанду в Україні.

За даними Реєстру судових рішень (власне відстеження)

Для перевірити гіпотези про надмірну гуманність вітчизняних судів до осіб, які вчиняють злочини у сфері господарської діяльності, до аналізу було включено не лише кримінальні провадження за ст. 201-3 ККУ (контрабанда товарів) та ст. 201-4 ККУ (контрабанда підакцизних товарів), які є безпосереднім предметом дослідження, а й судові рішення за ст. 201 ККУ (контрабанда культурних цінностей, зброї та інших спеціальних предметів) та ст. 201-1 ККУ (контрабанда лісоматеріалів і цінних порід дерев)[19]. Охоплення всього спектра чинних «контрабандних» складів кримінальних правопорушень дає змогу сформувати більш репрезентативне уявлення про практику їх судового розгляду.

[19] ст. 201 ККУ — Контрабанда культурних цінностей та зброї
ст. 201-1 ККУ — Контрабанда лісоматеріалів та цінних порід дерев
ст. 201-3 ККУ — Контрабанда товарів
ст. 201-4 ККУ — Контрабанда підакцизних товарів

2024

Табл. 3. Результати судового розгляду кримінальних проваджень про контрабанду за 2024 рік (перша інстанція)

Статті та частини ККУ	Рішення суду			Призначене основне покарання			Покарання замінене м'якшим, ніж передбачене санкцією, ст. 69 ККУ		
	Загалом	Виправдувальний вирок	Обвинувальний вирок	Позбавлення волі	З них, з випробуванням, ст. 75 ККУ	Штраф	Штраф	Виправні роботи	Обмеження волі
ст. 201	40	-	40	26	26	-	13	1	-
ст. 201-1	11	-	11	3	3	-	8	-	-
ст. 201-3	1	-	1	-	-	1	-	-	-
ст. 201-4	2	-	2	-	-	2	-	-	-
Загалом	**54**	**0**	**54**	**29**	**29**	**3**	**21**	**1**	**0**
%	**100%**	**0%**	**100%**	**53,7%**	**53,7%**	**5,6%**	**38,9%**	**1,9%**	**0%**

*розраховано з кількості підсудних

За результатами моніторингу у 2024 році загалом за вчинення кримінальних правопорушень за обраними статтями було засуджено 54 особи.

- У 29 випадках (53,7% від загальної кількості засуджених) основним видом покарання вироком суду призначено позбавлення волі на певний строк.
  Проте жоден із засуджених, яким призначено покарання у вигляді позбавлення волі, не відбуває його у виправній колонії (реально). У всіх без винятку випадках було застосовано положення ст. 75 ККУ та звільнено від відбування покарання з випробуванням.[20]
- Щодо 3 засуджених (5,6%) вироком суду як основне покарання визначено штраф.
- Для 22 обвинувачених суди застосували положення ст. 69 ККУ[21] та призначили більш м'яке покарання. У структурі таких рішень переважав штраф, який був призначений у 21 випадку (38,9% від усіх обвинувальних вироків), тоді як в одному випадку (1,9%) суд призначив виправні роботи.

Хоча понад половині засуджених було призначено покарання у вигляді позбавлення волі, жоден із них фактично не відбував його в установах виконання покарань: суди звільнили

[20] ст. 75 ККУ Звільнення від відбування покарання з випробуванням
*Відповідно до даної норми, суд може звільнити особу від реального відбування призначеного покарання, якщо дійде висновку про можливість її виправлення без ізоляції від суспільства із зобов'язанням періодично з`являтися для реєстрації, повідомляти про зміну місця проживання, роботи або навчання, не виїжджати за межі України без погодження з уповноваженим органом з питань пробації та покладенням інших додаткових обов'язків.

[21] ст. 69 ККУ Призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом
**За наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може, призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання.

їх від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК України. Рішення ухвалювалися після затвердження угод про визнання винуватості, що свідчить про добровільну співпрацю зі стороною обвинувачення та враховується при визначенні перспективи виправлення особи без реальної ізоляції від суспільства. Узгоджений у межах угоди формат відповідальності дозволив замінити реальне ув'язнення випробуванням. Водночас понад 40% обвинувачених отримали більш м'яке покарання (аніж передбачено санкцією відповідної статті) на підставі ст. 69 КК України.

За новими «контрабандними» статтями 201-3 та 201-4 ККУ у 2024 році судами першої інстанції було ухвалено лише три обвинувальні вироки, у всіх випадках основним видом покарання став штраф. Детальний опис вироків наведено у додатку D.

Незважаючи на обмежену кількість судових рішень, їх аналіз дозволяє окреслити перші тенденції формування судової практики після відновлення кримінальної відповідальності за товарну контрабанду.

По-перше, усі досліджені кримінальні провадження завершилися затвердженням угод про визнання винуватості із призначенням покарання у вигляді штрафу, навіть у справах, де санкції статті передбачали альтернативу у вигляді тривалого позбавлення волі як основного виду покарання.

По-друге, у вироках вартість предмета кримінального правопорушення для визначення «значного розміру» розраховувалася шляхом сукупного врахування кількох епізодів незаконного переміщення товарів, які сторона обвинувачення об'єднувала за ознакою єдиного умислу. Обґрунтування такого умислу зазвичай не деталізується, що відповідає особливостям розгляду справ на підставі угод про визнання винуватості, за яких суд не здійснює повного дослідження доказів. По-третє, предметом кримінального переслідування переважно ставали безпосередні виконавці незаконного переміщення товарів.

По-четверте, судові рішення містять обмежений опис фактичних обставин кримінальних правопорушень. Значна частина відомостей щодо механізму вчинення контрабанди, ролей співучасників, способів документування злочину та його викриття відсутня або сформульована як така, що залишилася «невстановленою».

В усіх проаналізованих випадках предмет контрабанди або конфісковане майно було передано на потреби Сил оборони України. Окремо варто відзначити, що в одному з проваджень угода про визнання винуватості передбачала добровільне забезпечення Головного управління розвідки безпілотними авіаційними комплексами та тепловізійним обладнанням. Тобто йшлося не про передачу вилученого чи конфіскованого майна, а про додаткову умову угоди, погоджену сторонами.

У перший рік дії Закону № 3513-IX нові склади кримінальних правопорушень, передбачені статтями 201-3 та 201-4 ККУ, перебували на початковому етапі застосування. У цей період ще не було сформовано сталої судової практики, а кількість кримінальних проваджень залишалася обмеженою. З метою оцінки функціонування зазначених норм в умовах більш усталеної практики та розширеної судової вибірки проведено моніторинг за 2025 рік.

2025

Табл. 7. Результати судового розгляду кримінальних проваджень про контрабанду за 2025 рік (перша інстанція)

Статті та частини ККУ	Рішення суду			Призначене основне покарання			Покарання замінене м'якшим, ніж передбачене санкцією, ст. 69 ККУ		
	Загалом	Виправдувальний вирок	Обвинувальний вирок	Позбавлення волі	З них, з випробуванням, ст. 75 ККУ	Штраф	Штраф	Виправні роботи	Обмеження волі
ст. 201	39	-	39	24	24	1	14	-	-
ст. 201-1	19	1	18	7	7	-	11	-	-
ст. 201-3	8	-	8	2	2	6	-	-	-
ст. 201-4	7	-	7	3	3	4	-	-	-
Загалом	**73**	**1**	**72**	**36**	**36**	**11**	**25**	**0**	**0**
%	**100%**	**1%**	**99%**	**50%**	**50%**	**15%**	**34%**	**0%**	**0%**

*розраховано з кількості підсудних

У 2025 році суди першої інстанції розглянули 73 кримінальні провадження щодо контрабандних злочинів, за результатами яких було ухвалено 72 обвинувальні та 1 виправдувальний вирок. Проте сам факт обвинувального вироку не відображає повною мірою результативності кримінального переслідування. Важливо те, наскільки покарання дає достатній каральний і превентивний ефект – воно має не лише забезпечувати відповідальність за вже вчинений злочин, а й стримувати особу від повторного злочину та формувати для інших потенційних правопорушників сигнал про невідворотність покарання і понесення реальної відповідальності. Натомість із 72 обвинувальних вироків у 61 випадку (або 84%) суди застосували передбачені законодавством механізми індивідуалізації покарання, які дозволили або повністю уникнути реального позбавлення волі, або замінити його більш м'яким видом покарання.

У цьому аспекті судова практика демонструє чітку закономірність. Незважаючи на відновлення законодавцем кримінальної відповідальності за товарну контрабанду та розширення можливостей застосування позбавлення волі, обвинувальні вироки не супроводжуються реальною ізоляцією засуджених або іншими суворими санкціями.

- Так, половині засуджених (36 осіб) суди призначили основне покарання у вигляді позбавлення волі. Водночас у всіх без винятку випадках було застосовано ст. 75 ККУ, а засуджених звільнено від відбування покарання з випробуванням.
- Ще щодо 25 осіб (34% від загальної кількості засуджених) суди застосували ст. 69 ККУ, призначивши покарання, м'якше ніж передбачено законом, із заміною позбавлення волі на штраф. Даний підхід зменшує реальні наслідки для засуджених, а отже, не усуває стимулів до повторного вчинення контрабанди.
- Ще 11 осіб (15%) одразу отримали штраф як основний вид покарання, причому 10 із цих вироків стосувалися нових складів злочинів, передбачених ст. 201-3 та 201-4 ККУ. Відповідальність фактично зводиться до майнового стягнення, що знижує «ціну» злочину і може бути недостатнім для того, щоб зробити контрабанду економічно невигідною.

Між суворістю закону та реальним ризиком покарання виникає розрив, що послаблює превентивний ефект і створює відчуття безкарності. Водночас аналіз вироків свідчить, що м'якість призначених покарань є складовою ширшої процесуальної моделі, яка простежується незалежно від предмета контрабанди, способу її вчинення чи вартості незаконно переміщених товарів. Спільною рисою проаналізованих проваджень стало їх завершення шляхом затвердження угод про визнання винуватості або розгляду у спрощеному порядку. Як правило, підставами для цього були повне визнання вини, щире каяття, відсутність обтяжуючих обставин та позитивна досудова доповідь уповноваженого органу з питань пробації. Вона містить оцінку ризику повторного правопорушення, соціально-психологічну характеристику особи та висновок щодо можливості її виправлення без позбавлення волі, що має допомогти суду, зокрема, визначити доцільність застосування покарання з випробуванням.

Сам по собі інститут угоди про визнання винуватості є законним механізмом, спрямованим на процесуальну економію та оперативне завершення кримінального провадження. Водночас у справах про контрабанду його застосування може звужувати межі кримінального переслідування до безпосереднього виконавця: після встановлення особи подальші процесуальні дії зосереджуються на підтвердженні вини та узгодженні умов угоди.

Ключовою у такій практиці є позиція сторони обвинувачення, яка погоджує умови угоди та запропоноване покарання. Визнання вини виконавцем дозволяє швидко завершити провадження, але водночас може зменшувати мотивацію для подальшого встановлення вини інших учасників і документування діяльності всієї схеми. Особливо показово, що сторона обвинувачення погоджується на покарання, які не передбачають реального позбавлення волі або зводяться до штрафу. У результаті навіть у справах із багатомільйонною вартістю предметів контрабанди кримінальне переслідування нерідко обмежується однією особою, а узгоджене покарання залишається відносно м'яким.

Безпосередньо за статтями 201-3 та 201-4 ККУ у 2025 році суди першої інстанції ухвалили 15 обвинувальних вироків: 8 за контрабанду товарів і 7 за контрабанду підакцизної продукції (детальний аналіз вироків наведено в Додатках Е та Е1).

Предметом кримінальних проваджень стали транспортні засоби, сировина для виробництва сигарет, смартфони преміального сегмента, дороговартісні годинники та ювелірні вироби, будівельний інструмент, рідини для електронних сигарет, а також м'ясопродукція, що експортувалася із використанням підроблених дозвільних документів. Тобто нові норми вже охоплюють широкий спектр незаконних зовнішньоекономічних операцій.

За різних товарів, способів їх приховування та масштабів схем судові рішення відтворюють подібну конструкцію: органи правопорядку встановлюють факт незаконного переміщення, вилучають товар, документують роль особи, яка безпосередньо його перевозила або забезпечувала переміщення, і формують достатню доказову базу для обвинувального вироку. На цьому рівні система працює доволі ефективно. Проблема виникає далі, коли від факту переміщення потрібно перейти до питання про те, хто зробив це переміщення можливим і кому воно було економічно вигідним.

Дані аспекти у проаналізованих вироках або взагалі не знаходять відображення або не стають предметом самостійної кримінально-правової оцінки. У результаті кримінальне провадження зупиняється на найнижчій видимій ланці схеми та завершуються обвинувальним вироком на підставі укладеної угоди про визнання винуватості або судового розгляду у спрощеному порядку.

Високий рівень обвинувальних вироків демонструє здатність держави доводити окремі факти незаконного переміщення товарів, але ще не свідчить про повне встановлення інфраструктури контрабандної діяльності. Навіть у справах, де суд встановлює організаційний характер схеми, кримінальна відповідальність може обмежуватися однією особою, тоді як інші учасники, залучені до її функціонування, залишаються невстановленими.

Найбільш переконливо ця закономірність простежується у справі *Мостиського районного суду Львівської області*.[22] Суд встановив, що обвинувачений упродовж липня-листопада 2024 року організував незаконне ввезення 12 автомобілів загальною вартістю понад 1,36 млн грн під виглядом гуманітарної допомоги. Для реалізації схеми він налагодив постійне придбання автомобілів у країнах ЄС, підшукував продавців, залучив дев'ятьох осіб для їх переміщення через кордон, а також користувався допомогою невстановленої групи осіб, яка забезпечувала оформлення фіктивних декларацій через благодійні організації. При цьому залучені до перевезення громадяни, за встановленими судом обставинами, не були обізнані про злочинні наміри організатора.

Вирок фактично описує не одиничний епізод, а багатоетапну схему з перевізниками, невстановленими посередниками та документальним прикриттям. Водночас кримінально-правову оцінку у цьому провадженні отримали дії лише одного обвинуваченого, який був виконавцем, тоді як інші особи, залучені до забезпечення схеми, залишилися невстановленими. Суд призначив покарання у вигляді позбавлення волі на три роки, водночас застосував статтю 75 ККУ та звільнив його від відбування покарання з випробуванням на один рік.

У вироку *Жовківського районного суду Львівської області*[23] відтворюється практично та сама конструкція, хоча масштаб предмета контрабанди був ще більшим. Суд встановив незаконне ввезення 16 автомобілів загальною вартістю понад 2,2 млн грн із використанням благодійного фонду як інструменту документального прикриття. Багатоепізодність операції та використання благодійної організації вказували на необхідність участі кількох осіб, однак обвинувальний вирок знову стосувався лише одного фігуранта. Інші можливі учасники схеми не стали предметом судового розгляду, а призначене покарання, як і в попередній справі, не передбачало реального позбавлення волі.

Те саме співвідношення між встановленим епізодом і невстановленою інфраструктурою простежується й у справах про підакцизну продукцію. *Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області*[24] розглянув провадження щодо незаконного ввезення з Угорщини 2 500 електронних сигарет та 1 000 флаконів рідини загальною вартістю понад 1,1 млн грн. *Володимирський міський суд Волинської області*[25] — щодо ввезення 4 400 упаковок рідини для електронних сигарет вартістю понад 1,6 млн грн, прихованих у конструктивних порожнинах міжнародного автобуса.

Відмінність між цими справами полягає у способі реалізації схеми, але не в її процесуальному фіналі. В одному випадку товар переміщувався з Угорщини, в іншому його приховали у спеціально обладнаних конструктивних нішах автобуса; проте в обох провадженнях основна увага була зосереджена на самому способі незаконного переміщення та діях виконавців. Матеріали справ не містять відомостей про організаторів постачання продукції, джерела фінансування її закупівлі, осіб, які забезпечували логістику, або тих, хто мав здійснювати її подальшу реалізацію після потрапляння товару на територію України.

[22] https://reyestr.court.gov.ua/Review/131193767
[23] https://reyestr.court.gov.ua/Review/126742571
[24] https://reyestr.court.gov.ua/Review/131098743
[25] https://reyestr.court.gov.ua/Review/127147548

В обох випадках суди призначили штрафи, розмір яких становив 34% та 21% вартості предметів контрабанди відповідно. Отже, навіть коли вартість незаконно переміщених підакцизних товарів перевищувала 1 млн гривень, а в одному з випадків сягала понад 1,6 млн гривень, кримінально-правова реакція залишилася зосередженою на безпосередньому виконавцеві та не супроводжувалася встановленням усієї економічної конструкції операції. За відсутності встановлених організаторів, кінцевих вигодонабувачів та повного охоплення активів, пов'язаних із незаконною діяльністю, такий підхід має обмежений вплив на саму спроможність контрабандної мережі відновити свою діяльність.

Табл. 8. Сукупні результати моніторингу кримінальних проваджень про контрабанду товарів (ст. 201-3) та підакцизних товарів (ст. 201-4) за 2024—2025 роки

Статті та частини ККУ	Рішення суду			Призначене основне покарання			Покарання замінене м'якшим, ніж передбачене санкцією, ст. 69 ККУ		
	Загалом	Виправдувальний вирок	Обвинувальний вирок	Позбавлення волі	З них, з випробуванням, ст. 75 ККУ	Штраф	Штраф	Виправні роботи	Обмеження волі
Сукупно 2024—2025	**127**	**1**	**126**	**65**	**65**	**14**	**46**	**1**	**0**
	100%	**1%**	**99%**	**52%**		**11%**	**37%**		

*розраховано з кількості підсудних

За даними Офісу Генерального прокурора, до суду з обвинувальним актом доходить лише **22% зареєстрованих кримінальних проваджень** щодо контрабанди. За даними БЕБ, ще менше — до суду з обвинувальними актами направлено **13%** усіх порушених справ. Та навіть у справах, які доходять до суду, **встановлені законодавцем найтяжчі санкції не стають типовим наслідком притягнення до відповідальності, що послаблює системну протидію контрабанді як формі організованої злочинності.**

За проведеним моніторингом Єдиного державного реєстру судових рішень встановлено, що сукупно за два роки з моменту відновлення кримінальної відповідальності за товарну контрабанду в Україні обліковано **127 судових вироків**. У 65 випадках (52%) суди призначили покарання у вигляді позбавлення волі, однак **усі засуджені відбувають покарання з випробуванням (умовним строком)**. Ще у 14 випадках (11%) основним покаранням став штраф. Для решти вироків (37%) застосовано більш м'яке покарання – переважно штраф замість покарання, передбаченого санкцією відповідної статті[26].

Таким чином, судова практика сформувала **дві домінуючі моделі реагування на контрабанду**:

- призначення позбавлення волі з подальшим звільненням від його відбування з випробуванням за ст. 75 ККУ;
- призначення покарання нижче від найнижчої межі санкції або заміна його на більш м'яке за ст. 69 ККУ.

У 2025 році порівняно з 2024 роком частка вироків із застосуванням ст. 69 або ст. 75 ККУ зменшилася з 94,4% до 84%. Однак ця зміна **не призвела до засудження до реального позбавлення волі — жоден засуджений за облікованими справами не відбував покарання у вигляді ув'язнення.**

[26] Наведені показники характеризують основне покарання, призначене судами. Додаткові покарання, зокрема конфіскація майна, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, у межах аналізу окремо не досліджувалися, тому їхній вплив на загальну суворість покарання не оцінюється.

Такі рішення зумовлені законодавчо передбаченою судовою дискрецією і не суперечать чинному кримінальному законодавству. Це легальний інструмент судової індивідуалізації покарання, який передбачає можливість звільнення від його відбування з випробуванням за наявності визначених законом підстав або призначення основного покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті Особливої частини ККУ для певного злочину.

Якщо особа у складі організованої групи перемістила через митний кордон України поза митним контролем товари у значному розмірі, але проявила щире каяття та розповіла про тяжкі сімейні обставини, то суд, посилаючись на ст. 69 ККУ може визначити покарання не у вигляді позбавлення волі на 12 років і конфіскацію майна, як це передбачено ст. 201-3 ККУ, а призначити, керуючись внутрішнім переконанням, лише 5 років позбавлення волі. Щобільше, призначити їх «умовно», посилаючись на ст. 75 ККУ, відповідно до якої, якщо суд при призначенні покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання, він може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням.

На практиці це означає, що навіть за складом кримінального правопорушення, санкція якого передбачає тривалий строк позбавлення волі, сукупність обставин, що враховуються під час призначення покарання, а також процесуальна поведінка обвинуваченого, зокрема визнання вини, співпраця зі стороною обвинувачення та виконання умов угоди про визнання винуватості, можуть спочатку призвести до зниження строку покарання, а надалі — й до звільнення від його фактичного відбування.

Отже, за два роки після відновлення кримінальної відповідальності за контрабанду законодавче посилення санкцій не трансформувалося у відповідне посилення практики покарання. **Позбавлення волі формально залишається основним видом санкції, але фактично виконує превентивно-декларативну функцію, оскільки у 100% випадків, у яких призначено ув'язнення, його замінено на покарання з випробуванням (умовний строк).**

Це дозволяє охарактеризувати чинну модель як **фінансово-компромісну**: кримінальна відповідальність за контрабанду законодавчо передбачає суворі санкції, але фактичний результат для засудженого найчастіше зводиться до випробування або майнового покарання. Відтак, **саме по собі підвищення санкцій не гарантує посилення превентивного ефекту криміналізації**.

Для цього необхідна узгоджена зміна всієї практики правозастосування – від виявлення та доведення злочину до доведення справи до суду і призначення покарання, співмірного з його законодавчою метою **–** посиленням кримінальної відповідальності за контрабанду. На практиці ж маємо стабільне пом'якшення вироків навіть у межах тяжких складів злочинів. Це свідчить не про вибірковий принцип гуманізму, а про сталу інституційну практику мінімізації карального ефекту кримінально-правових санкцій.

IV. Висновки та пропозиції

- **Загальна характеристика правового регулювання**

Правові конструкції «контрабандних статей» загалом відповідають європейським підходам і характеризуються високим рівнем криміналізації, зокрема через встановлення санкцій у вигляді тривалих строків позбавлення волі. Водночас усталена судова практика останніх років (після відновлення кримінальної відповідальності за товарну контрабанду) свідчить про м'який характер їх застосування.

- **Санкції, процесуальні інструменти та межі ефективності переслідування**

У справах про контрабанду прокурори активно застосовують угоди про визнання винуватості. Цей законний механізм покликаний забезпечувати процесуальну економію, однак саме сторона обвинувачення визначає, на яких умовах укладається угода та яке покарання погоджується з обвинуваченим, тоді як суд перевіряє угоду на відповідність вимогам закону та затверджує узгоджене сторонами покарання. Ключовим є, хто отримує таку угоду і що держава отримує натомість. Аналіз засвідчив, що практика швидкого завершення проваджень щодо встановлених виконавців на м'яких умовах не забезпечує системного виходу на координаторів та інших вигодонабувачів контрабандних мереж. У результаті угода перетворюється з інструменту розкриття ширшої злочинної діяльності на спосіб завершення окремого епізоду.

Відмова від масової орієнтації на швидке завершення проваджень через угоди, своєю чергою, потребує повноцінного доказування ролі організаторів та інших учасників контрабандних схем. Для цього можуть використовуватися негласні слідчі (розшукові) дії, які за передбачених законом умов дають змогу документувати приховані комунікації, зв'язки та інші обставини злочинної діяльності, недоступні за допомогою звичайних слідчих дій. НСРД у цьому випадку є частиною доказової стратегії, необхідної для переходу від покарання окремого виконавця до встановлення всієї структури злочинної діяльності.

- **Судова практика призначення покарань**

Моніторинг судових рішень виявив характерну особливість практики призначення покарань, згідно з якою суди охоче застосовують до засуджених «умовний строк» (покарання з випробуванням) або покарання «нижче нижчого» (більш м'яке, ніж передбачає санкція статті ККУ). Більше половини засуджених за «контрабандні» склади кримінальних правопорушень у 2024–2025 роках отримали позбавлення волі щонайменше на 3 роки, однак жоден із них не відбуває покарання у в'язниці. Санкції системно трансформуються у більш м'які форми кримінально-правового реагування.

Як наслідок, попри формальну суворість санкцій, фактична практика їх застосування демонструє обмежений стримувальний ефект. Чезаре Беккаріа наголошував на необхідності співмірності покарання та його невідворотності як передумовах ефективної превенції злочинності.Наразі в Україні посилення санкцій за контрабанду поки не супроводжується зростанням ризику суворого покарання та відповідною практикою реального застосування.

- **Оприлюднення статистичної інформації щодо результатів виявлення кримінальних правопорушень недостатньо деталізована**

Чинна кримінальна статистика добре відображає загальні обсяги зареєстрованих правопорушень та результати їх процесуального руху, однак недостатньо деталізує якість і результативність протидії контрабанді. Зокрема, з неї складно простежити, скільки учасників схеми було встановлено, які ролі їм інкримінуються, скільки проваджень стосуються організаторів, скільки завершуються угодами про визнання винуватості та які покарання фактично призначаються. Офіс Генерального прокурора забезпечує формування кримінальної статистики та контроль за її достовірністю, а отже, саме на цьому рівні має забезпечуватися її уніфікованість і зіставність. У результаті статистика дозволяє оцінити масштаб роботи правоохоронної системи, але значно гірше показує, наскільки вона здатна встановлювати всіх учасників контрабандних схем та на якому етапі втрачається результативність кримінального переслідування. Розширена статистична звітність дозволить перейти від обліку кількості проваджень до оцінки фактичної результативності протидії контрабанді.

За результатами аналізу ефективності запровадження кримінальної відповідальності за контрабанду доцільно запропонувати такі кроки:

1. Офісу Генерального прокурора запровадити розширену статистичну звітність щодо економічних злочинів, зокрема контрабанди. Доцільним є або доповнення чинної форми №1 відповідними показниками, або створення окремої спеціалізованої форми, яка має показувати не лише кількість проваджень, а й кількість встановлених учасників та їхні ролі, результати розслідування, обвинувальні вироки та види призначених покарань.

2. Підняти фаховий дискурс щодо незалежності адміністрування кримінальної та судової статистики від органів кримінальної юстиції, зокрема щодо створення окремого інституційного центру кримінальної або судової статистики, що дозволить посилити незалежність статистичних даних та забезпечити єдину основу для оцінки результативності роботи правоохоронної і судової систем.

3. Запровадити системний моніторинг ефективності кримінально-правової протидії контрабанді товарів і підакцизної продукції з оцінкою досудового розслідування на предмет розкриття злочинних схем.

4. За результатами правозастосовної практики розглянути необхідність законодавчих змін, зокрема щодо використання прокуратурою процедур затвердження угод про визнання винуватості, з метою мінімізації ризиків їх використання як інструменту уникнення повноцінної кримінальної відповідальності.

5. Ініціювати систематизацію та окреме узагальнення судової практики щодо кримінальних проваджень, передбачених статтями 201-3 та 201-4 ККУ. Верховний Суд веде Базу правових позицій, однак для правозастосування у справах про контрабанду доцільно забезпечити окремий тематичний масив правових висновків щодо контрабанди товарів і підакцизних товарів. Він має охоплювати, зокрема, питання кваліфікації діянь, визначення розміру предмета контрабанди, розмежування ролей співучасників, застосування угод про визнання винуватості та призначення покарання. Це дозволить не дублювати наявні механізми оприлюднення судової практики, а консолідувати релевантні для контрабанди правові позиції та зробити їх більш доступними для учасників правозастосування та громадськості.

Кримінальне покарання виконує функції індивідуальної та загальної превенції лише за умови його невідворотності та системного застосування. У протилежному випадку посилення санкцій втрачає стримувальний ефект. В умовах інституційної недосконалості судочинства та корупційних ризиків виключно санкційна модель протидії контрабанді не здатна забезпечити системного результату.

Додаток А

Еволюція кримінальної відповідальності за товарну контрабанду в Україні

Етап / Період	Основні законодавчі зміни	Предмет криміналізації	Санкції	Мета законодавця / практичне значення
А.1. Радянська модель криміналізації контрабанди: КК УРСР 1960 року (1960–1991)	Стаття 70 Кримінального кодексу УРСР передбачала повну кримінальну відповідальність за контрабанду. Після проголошення незалежності Україна тимчасово зберегла дію цієї моделі.	Незаконне переміщення товарів через державний кордон СРСР.	Позбавлення волі; у ранніх редакціях також заслання до виправно-трудових установ.	Контрабанда розглядалася як посягання на державну монополію зовнішньої торгівлі та економічну безпеку держави. Сформовано радянську модель повної криміналізації.
А.2. Адаптація законодавства незалежної України (1992–2001)	Статтю 70 викладено у новій редакції (17.07.1992). Визначено сучасні ознаки складу злочину, введено вартісний критерій великого розміру (200 мінімальних розмірів заробітної плати), деталізовано предмет контрабанди.	Товари, валюта, валютні цінності, історичні та культурні цінності, наркотичні засоби, отруйні, сильнодіючі, радіоактивні та вибухові речовини, зброя і боєприпаси.	Позбавлення волі від 3 до 10 років із конфіскацією майна.	Адаптація радянського законодавства до умов незалежної України. Збережено криміналізацію, але оновлено склад злочину відповідно до нових економічних умов.
А.3. Новий Кримінальний кодекс та формування сучасної моделі (2001–2011)		Товари у великих розмірах, а також культурні цінності, зброя, боєприпаси, вибухові, радіоактивні, отруйні та сильнодіючі речовини (за винятком наркотичних засобів), стратегічно важливі сировинні товари та спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації (доповнено у 2010).	У некваліфікованій частині злочин: позбавлення волі від 3 років, а максимальний строк зріс з 5 до 7 років, проте усунуто конфіскацію майна; за вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб або особою, раніше судимою за контрабанду, від 5 років позбавлення волі, а максимальний строк зріс з 10 до 12 років.	Період систематизації кримінальної відповідальності за контрабанду, але водночас формування передумов для подальшої декриміналізації товарної контрабанди. Поєднання широкої криміналізації товарів із віднесенням розслідування до правоохоронної сфери стало частиною моделі, яка згодом була переглянута.

A.4. Декриміналізація товарної контрабанди (2012–2018)	Законом від 15.11.2011 (чинний з 17.01.2012) із диспозиції статті 201 ККУ виключено товари. Товарна контрабанда перестала бути кримінальним правопорушенням, натомість посилено адміністративну відповідальність за порушення митних правил.	Кримінальна відповідальність збереглася лише за спеціальними предметами (культурні цінності, зброя, вибухові, радіоактивні речовини тощо). Товари переведено до сфери адміністративної відповідальності.	За товарну контрабанду застосовувалися адміністративні санкції: штраф у розмірі 100% вартості товару з його конфіскацією.	Зменшення правоохоронного тиску на бізнес та обмеження втручання правоохоронних органів у діяльність митниці. Законодавець очікував, що жорсткі адміністративні санкції забезпечать належний превентивний ефект. Комплексної оцінки ефективності цієї моделі проведено не було.
A.5. Часткове повернення кримінальної відповідальності (2019–2023)	Із 01.01.2019 частково відновлено кримінальну відповідальність за незаконне переміщення окремих категорій лісоматеріалів і пиломатеріалів.	Лісоматеріали необроблені, пиломатеріали цінних і рідкісних порід дерев та інші лісоматеріали, заборонені до експорту.	Позбавлення волі від 3 до 12 років (залежно від кваліфікуючих ознак), конфіскація майна та можливе позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.	Частковий перегляд політики декриміналізації у відповідь на проблему незаконного експорту деревини. Перший крок до повернення кримінально-правової моделі.
A.6. Нова криміналізація товарної контрабанди (2023)	Законом № 3513-IX від 09.12.2023 повторно криміналізовано товарну контрабанду. Підслідність передано до Бюро економічної безпеки України. Органи досудового розслідування отримали повний кримінальний процесуальний інструментарій, включаючи можливість проведення негласних слідчих (розшукових) дій у передбачених законом випадках.	Кримінальна відповідальність відновлена з 1 січня 2024 року – за контрабанду підакцизних товарів, з 1 липня 2024 року — для інших категорій товарів.	Контрабанда товарів (ст. 201³ ККУ): штраф від 10 000 до 25 000 НМДГ або позбавлення волі від 3 до 6 років. За кваліфікуючих обставин (повторність, службове становище, організована група, великі чи особливо великі розміри) передбачено позбавлення волі до 11 років, конфіскацію майна та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.	Законодавець обґрунтовував реформу недостатністю адміністративної моделі, обмеженими можливостями документування правопорушень, необхідністю протидії організованим схемам контрабанди, розширенням процесуальних інструментів досудового розслідування, детінізацією зовнішньої торгівлі та очікуваним збільшенням бюджетних надходжень.

Додаток В

Кримінальна відповідальність за контрабанду товарів згідно із Законом України від 9 грудня 2023 року №3513-IX «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів»

Технічні особливості конструкції Закону № 3513-IX

Об'єктом кримінально-правової охорони є встановлений порядок переміщення товарів і підакцизних товарів через митний кордон України. Межа кримінальної відповідальності визначається вартістю предмета контрабанди.

Предметом кримінального правопорушення є товари та підакцизні товари (крім електричної енергії). До підакцизних товарів відповідно до Податкового кодексу України належать:

- спирт етиловий, спиртові дистиляти, алкогольні напої та пиво (крім квасу живого бродіння);
- тютюнові вироби, тютюн, промислові замінники тютюну, тютюнова сировина та тютюнові відходи;
- рідини, що використовуються в електронних сигаретах;
- пальне та інші товари, що використовуються як пальне відповідно до вимог Податкового кодексу України;
- легкові автомобілі, кузови до них, причепи, напівпричепи, мотоцикли, транспортні засоби для перевезення десяти і більше осіб, а також транспортні засоби для перевезення вантажів.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення полягає у переміщенні товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю. Зміст незаконного переміщення товарів деталізується у статтях 472–473 Митного кодексу України.

Переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем охоплює дії, вчинені поза місцем розташування митного органу або поза встановленим для нього робочим часом, без виконання передбачених митних формальностей, а також випадки незаконного звільнення від митного контролю внаслідок зловживання службовим становищем посадовими особами митних органів.

Переміщення з приховуванням від митного контролю передбачає використання спеціально виготовлених сховищ (тайників) або інших засобів і способів, що ускладнюють виявлення товарів, а також надання одним товарам вигляду інших. Окрім того, до таких дій відноситься подання митному органу як підстави для переміщення підроблених документів або документів, одержаних незаконним шляхом, чи документів, що містять неправдиві відомості щодо найменування товарів, їх ваги (з урахуванням допустимих втрат за належних умов зберігання та транспортування), кількості, країни походження, відправника та/або одержувача, кількості вантажних місць, їх маркування та номерів, а також відомостей, необхідних для визначення коду товару згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД) і його митної вартості.

Суб'єкт — для некваліфікованих видів контрабанди загальний.

Для кваліфікованих видів контрабанди – службова особа; особа, раніше судима за контрабанду.

Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується прямим умислом. Кваліфікованими видами контрабанди товарів є:

- за попередньою змовою групою осіб ;
- особою, раніше судимою за контрабанду;
- службовою особою з використанням службового становища;
- великий розмір.

Особливо кваліфікованими є склади злочинів, вчинених організованою групою.

Додаток С

Характеристика моделей кримінальної відповідальності за контрабанду в окремих державах ЄС

Критерій	Україна	ЄС (Директива 2017/1371)	Франція	Німеччина	Іспанія	Польща
Нормативна база	Кримінальний кодекс України (статті 201, 201-1 201-3, 201-4), Закон №3513-IX	Директива (ЄС) 2017/1371 (PIF Directive)	Code des douanes	Abgabenordnung (Фіскальний кодекс)	Ley Orgánica 12/1995 de Represión del Contrabando	Kodeks karny skarbowy
Основний об'єкт кримінально-правової охорони	Переміщення товарів через митний кордон та економічні інтереси держави	Фінансові інтереси Європейського Союзу (доходи, видатки та активи бюджету ЄС)	Митний контроль, економічна безпека та виконання заборон і обмежень	Фіскальні інтереси держави та справляння митних платежів	Фінансові інтереси держави та законний порядок зовнішньої торгівлі	Фіскальні інтереси держави та дотримання митного законодавства
Критерій криміналізації	Вид товару + вартість предмета контрабанди	Шкода фінансовим інтересам ЄС	Категорія товару та характер правопорушення	Умисне ухилення від митних платежів	Вартість товару + категорія товару	Вартість товару або сума несплачених платежів
Поріг (межа) кримінальної відповідальності	Товари – 5000 НМДГ; підакцизні товари – 750 НМДГ	Значна шкода – понад 100 тис. євро; для транскордонного ПДВ-шахрайства – від 10 млн євро	Не застосовується єдиний вартісний поріг	Формального вартісного порогу не встановлено	15 тис. євро (тютюн); 50 тис. євро (спеціальні товари); 150 тис. євро (інші товари); для зброї, наркотиків тощо поріг відсутній	До 5-кратної мінімальної зарплати – адміністративне правопорушення; понад цей рівень – кримінальна відповідальність
Основна санкція	Штраф або позбавлення волі від 3 до 6 років (для підакцизних товарів)	Позбавлення волі (не менше 4 років у тяжких випадках)	До 3 років позбавлення волі	Штраф або до 5 років позбавлення волі	Від 1 до 5 років позбавлення волі	Штраф, позбавлення волі або їх поєднання
Максимальна санкція	До 12 років позбавлення волі	Визначається національним законодавством	До 10 років позбавлення волі	До 10 років позбавлення волі	До 5 років позбавлення волі (з додатковими штрафами)	До 10 років позбавлення волі
Особливості моделі	Поєднання предметного та вартісного критеріїв криміналізації	Встановлює мінімальні стандарти захисту фінансових інтересів ЄС, не уніфікуючи склади злочинів	Основний критерій – категорія товару та ступінь суспільної небезпеки	Акцент на захисті фіскальних інтересів і боротьбі з професійною контрабандою	Найбільш деталізована система порогів залежно від категорії товару	Гнучка модель, прив'язана до мінімальної заробітної плати та розміру несплачених платежів

Директива (ЄС) 2017/1371

Об'єктом протиправного посягання вважаються «фінансові інтереси Союзу», а саме — усі доходи, видатки та активи, що охоплюються, набуваються за рахунок або формуються внаслідок:

- бюджету ЄС;
- бюджетів інституцій, органів, офісів та агентств ЄС,
- або бюджетів, управління та моніторинг яких прямо чи опосередковано здійснюють зазначені інституції, органи, офіси та агентства.

Предметами контрабанди вважаються:

- видатки, не пов'язані з проведенням закупівель;
- видатки, пов'язані з проведенням закупівель;
- доходи, крім тих, що формуються за рахунок власних ресурсів ПДВ;
- доходи, що формуються за рахунок власних ресурсів ПДВ.

Об'єктивна сторона шахрайства, яка завдає шкоди фінансовим інтересам Союзу, полягає у:

дії чи бездіяльності:

- використання або надання неправдивих, невірних або неповних тверджень чи документів;
- нерозголошення інформації;
- неправомірне використання таких коштів або активів (нецільове використання);
- надання вірних звітів щодо ПДВ з метою шахрайського приховування несплати або неправомірного створення прав на відшкодування ПДВ

суспільно-небезпечних наслідках, зокрема:

- незаконне привласнення або неправомірне утримання коштів або активів;
- незаконне зменшення ресурсів;
- несплати або неправомірного створення прав на відшкодування ПДВ.

Шкода або вигода, завдана чи одержана внаслідок вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з власними ресурсами ПДВ, а також проти спільної системи ПДВ, завжди вважається істотною.

У цілях Директиви правопорушення проти спільної системи ПДВ вважаються серйозними, якщо умисні дії чи бездіяльність, пов'язані з територією двох чи більше держав-членів ЄС, призводять до загальних збитків на суму щонайменше 10 000 000 євро.

Суб'єктивна сторона передбачає наявність вини у формі умислу.

Суб'єктом може бути:

- фізична особа, у т.ч. посадова особа Союзу або національна посадова особа;
- юридична особа, якщо поведінка, що приписується юридичним особам, завдає шкоди або становить загрозу для фінансових інтересів Союзу, юридичні особи повинні нести відповідальність за визначені Директивою кримінальні правопорушення, вчинені від їх імені.

Щодо фізичних осіб, у разі завдання істотної шкоди або одержання істотної вигоди максимальне покарання передбачене у вигляді позбавлення волі щонайменше на 4 роки.

Щодо юридичних осіб мають бути встановлені дієві, пропорційні та стримувальні санкції, які включають кримінальні чи некримінальні штрафи та можуть включати інші санкції, зокрема:

- позбавлення права на державні пільги або допомогу;
- тимчасове або постійне позбавлення права брати участь у процедурах публічних закупівель;
- тимчасове або постійне позбавлення права вести комерційну діяльність;
- встановлення судового нагляду;
- судове рішення про ліквідацію;
- тимчасове або постійне закриття закладів, які використовувалися для вчинення кримінального правопорушення.

Поряд із цим, питання нормативно-правового закріплення кримінальної відповідальності за контрабанду товарів вирішується на національному рівні.

Митний кодекс Франції

Передбачається диференційована система митних правопорушень, що визначає три класи митних злочинів залежно від характеру товарів, способу вчинення діяння та рівня суспільної небезпеки:

- За контрабанду, імпорт або експорт без декларування, що стосується заборонених товарів або тютюнових виробів, передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 3 років, конфіскацію товарів і транспортних засобів, а також штраф у розмірі до подвійної вартості товару.
- У випадках, пов’язаних із товарами подвійного призначення, санкції посилюються і можуть сягати до 5 років позбавлення волі та штрафу в розмірі трикратної вартості предмета правопорушення.
- Щодо небезпечних товарів максимальне покарання становить до 10 років позбавлення волі зі штрафом у розмірі десятикратної вартості товару. Аналогічний рівень відповідальності (до 10 років позбавлення волі та штраф у десятикратному розмірі вартості) застосовується також у разі вчинення правопорушення організованою групою.

Крім того, до митних злочинів у французькому праві віднесено неправдиве декларування, використання підроблених документів та інші шахрайські дії, спрямовані на незаконне отримання митних пільг. Тож у Франції межі суворості визначаються не грошовим порогом, а категорією товару, умислом і ступенем організованості діяння.

Фіскальний кодекс Німеччини

Відповідальність за контрабанду встановлюється:

- за незаконний імпорт, експорт або транзит товарів передбачено штраф або до 5 років позбавлення волі;
- професійна та організована контрабанда – ухилення від сплати мита або незаконне переміщення товарів на комерційній основі від 6 місяців до 10 років ув’язнення. У менш тяжких випадках – до 5 років або штраф;

– отримання, зберігання або продаж товарів, отриманих шляхом ухилення від сплати податків: санкції варіюються від 6 місяців до 10 років ув'язнення. У менш тяжких випадках – до 5 років або штраф.

Також суд може позбавити особу, яка сприяла вчиненню контрабанди, права обіймати державні посади та права брати участь у публічних виборах.

Закон про боротьбу з контрабандою Іспанії

Чинна Ley Orgánica 12/1995, de Represión del Contrabando[27] передбачає, що злочин контрабанди виникає, якщо вартість товарів досягає:

– 15 000 євро – для тютюнових виробів;
– 50 000 євро – для окремих спеціальних категорій товарів, зокрема культурних цінностей, заборонених або монопольних товарів, а також окремих контрольованих груп продукції;
– 150 000 євро – для товарів загального цивільного обігу.

Крім того, якщо предметом контрабанди є наркотики, зброя, вибухівка, біологічні агенти, токсичні хімічні речовини та їх прекурсори, або якщо діє організація, злочин настає незалежно від вартості. Закон також прямо карає ситуацію, коли окремі транзакції нижчі за поріг, але їх сукупна вартість у межах заздалегідь запланованого плану досягає відповідного порога.

Санкції в Іспанії також жорсткі.

– фізична особа, яка вчинила контрабанду, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на строк від 1 до 5 років та штрафу в розмірі від однократної до шестикратної вартості предмета злочину;
– щодо юридичних осіб закон передбачає окремі пропорційні штрафи в розмірі від двократної до чотирикратної вартості, а також додаткові обмежувальні заходи, зокрема заборону на отримання державних субсидій, а в окремих випадках — призупинення діяльності або закриття структурних підрозділів.

Обов'язковим наслідком обвинувального вироку є конфіскація товарів, знарядь вчинення злочину, транспортних засобів і доходів, одержаних у результаті злочинної діяльності.

Фіскальний кримінальний кодекс Польщі

Відповідальність за контрабанду товарів передбачена в Kodeks karny skarbowy, консолідованій редакції станом на 10 квітня 2025 року[28]. Відповідний склад злочину «przemyt celny» закріплено в статті 86, яка охоплює ввезення або вивезення товарів без їх пред'явлення митному органу або без подання митної декларації, що створює ризик зменшення належних митних платежів. Аналогічно охоплюються діяння щодо товарів, які підлягають нетарифному регулюванню.

[27] https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-26836
[28] https://api.sejm.gov.pl/eli/acts/DU/2025/633/text.pdf

Базова санкція за такі дії передбачає штраф у розмірі до 720-денних ставок або позбавлення волі або поєднання обох видів покарання. Об'єктом посягання є як фіскальні інтереси держави (сплата митних платежів), так і встановлений порядок переміщення товарів, що підлягають нетарифному регулюванню.

Ключовим елементом польської моделі є так званий «ustawowy próg», який визначає межі кримінальної та адміністративної (фіскально-деліктної) відповідальності. Відповідно до статті 53 §3 і §6 KKS, діяння кваліфікується як фіскальне правопорушення («wykroczenie skarbowe»), якщо сума несплачених платежів або вартість предмета не перевищує п'ятикратного розміру мінімальної заробітної плати.

Додатково законодавство передбачає градацію відповідальності залежно від вартості предмета правопорушення:

- «mała wartość» (мала вартість) — до 200-кратного розміру мінімальної заробітної плати; у таких випадках застосовується штраф до 720 денних ставок без альтернативного покарання у вигляді позбавлення волі;
- «wielka wartość» (велика вартість) — понад 1000-кратний розмір мінімальної заробітної плати; у цих випадках передбачено посилення кримінальної відповідальності, а позбавлення волі може становити від 3 місяців до подвійної верхньої межі санкції, але не більше 10 років.

Станом на 2026 рік, з урахуванням мінімальної заробітної плати 4 806 zł, зазначені порогові значення становлять: «ustawowy próg» — 24 030 zł (≈ 5,6 тис. євро), «mała wartość» — 961 200 zł (≈ 223,5 тис. євро), «wielka wartość» — понад 4 806 000 zł (≈ 1,1 млн. євро).

Додаток D

Судова практика щодо контрабанди товарів та підакцизних товарів у 2024 році (за даними Реєстру судових рішень)

Статті та частини ККУ	Предмет правопорушення		Обвинувачена особа	Рішення суду	Призначене основне покарання
	Вид товару	Вартість, грн		Ухвалено обвинувальний вирок	Штраф
Вирок Володимир-Волинського міського суду Волинської області за фактом контрабанди транспортних засобів під виглядом гуманітарної допомоги					
ст. 201-4 ч. 1 Контрабанда підакцизних товарів	Транспортні засоби: «MERCEDES BENZ ML 270» 2003 р.в., «BMW X5» 2005 р.в., «OPEL ZAFIRA» 2001 р.в., «BMW X5» 2004 р.в., «MERCEDES BENZ ML 270» 2002 р.в., «NISSAN QASHQAI» 2007 р.в., «KIA SORENTO» 2007 р.в.	1 780 096	не працюючий, раніше не судимий	+	20000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 340000 грн
Вирок Глибоцького районного суду Чернівецької області за фактом контрабанди тютюнових виробів					
ст. 201-4 ч. 2 Контрабанда підакцизних товарів	Тютюнові вироби: сигарети марки «Marble» без марок акцизного податку - 65 000 пачок; сигарети марки «Marble» - 167 500 пачок	11 605 750	раніше не судимий	+	100 000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 1 700 000 грн
			раніше не судимий	+	80 000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 1 360 000 грн
			раніше не судимий	+	80 000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 1 360 000 грн
Вирок Берегівського районного суду Закарпатської області за фактом контрабанди товарів (планшети, павербанки тощо)					
ст. 201-3 ч. 1 Контрабанда товарів	Планшети марки Apple iPad - 4 та 3 штуки; автомобільні інвертори - 3 штуки; зовнішні портативні акумулятори різних марок - 896 штук, 329 штук, 49 штук; супутникові системи марки Starlink - 94 штуки; фени Dyson - 25 штук, 49 штук, 39 штук, 43 штук, 21 штука, 3 штуки; стайлери Dyson - 65 штук, пилососи Dyson 5 штук	9 794 663	Стажер на посаді менеджера зі збуту ТОВ «Кемпбел, раніше не судимий	+	14 705 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 249 985 грн

Перший вирок за ст. 201-4 ККУ — рішення *Володимир-Волинського міського суду Волинської області щодо незаконного переміщення через митний кордон транспортних засобів, ввезених під виглядом гуманітарної допомоги* [29].

Як зазначено у вироку:
«…на початку січня 2024 року, більш точного часу досудовим розслідуванням не встановлено, з метою незаконного збагачення та за невстановлених обставин, особа вирішила зайнятися контрабандою транспортних засобів».

Суд також встановив:
«…Реалізуючи даний задум, вважаючи, що ввезення автомобілів на митну територію України під виглядом гуманітарної допомоги… є легким та швидким способом значно покращити своє матеріальне становище, він розробив план злочинної діяльності щодо контрабанди підакцизних товарів».

З матеріалів справи вбачається, що засуджений придбав за кордоном та перемістив через митний кордон України сім транспортних засобів: два автомобілі Mercedes-Benz ML 270, два BMW X5, Opel, Nissan та Kia Sorento. Загальна вартість предмета кримінального правопорушення склала 1 780 096 грн, що перевищує встановлений законодавством поріг значного розміру (який починається з 1 135 500 грн).

Окрему увагу привертає спосіб визначення цього розміру. Кримінальне провадження охоплювало кілька фактів ввезення транспортних засобів, об'єднаних єдиним умислом. Саме сукупна вартість усіх автомобілів стала підставою для кваліфікації діяння як такого, що вчинене у значному розмірі. Такий підхід відповідає фабулі обвинувального акта, однак з огляду на те, що повторність сама по собі не утворює значного розміру без встановлення єдиного умислу, питання достатності доказів такого умислу могло б бути предметом окремої правової оцінки у судовому розгляді.

Разом з тим, вирок не містить обставин виявлення злочину та затримання засудженого, але в рішенні вказано, що засуджений уклав угоду про визнання винуватості між прокурором та обвинуваченим. За результатами розгляду справи засудженому призначено штраф у розмірі 20 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 340 000 гривень, виплату якого розстрочено таким чином: 170 000 грн протягом місяця з дня набрання вироком законної сили, решту суми має сплатити рівними частинами на строк п'ять місяців, тобто 34 000 гривень щомісячно.Усі сім транспортних засобів були передані на потреби Збройних Сил України.

Другим вироком про контрабанду стало рішення *Глибоцького районного суду Чернівецької області у справі щодо незаконного переміщення через митний кордон тютюнових виробів*[30]. Предмет контрабанди – сигарети, які приховувалися у спеціально обладнаних цистернах для перевезення пального. Вантажні автомобілі перетинали державний кордон у напрямку виїзду з України як порожні, тоді як після повернення ввозили паливо. За даними слідства, таким способом тютюнові вироби незаконно переміщувалися до Румунії.

Дії обвинувачених були кваліфіковані за ч. 2 ст. 201-4 ККУ, санкція якої передбачає штраф від 75 000 до 120 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк від 6 до 11 років, а також за ч. 1 ст. 204 ККУ, яка встановлює відповідальність за незаконне виготовлення, зберігання, збут або транспортування з метою збуту підакцизних товарів.

[29] https://reyestr.court.gov.ua/Review/120270135
[30] https://reyestr.court.gov.ua/Review/123140946

Попри значний обсяг предмета кримінального правопорушення та альтернативну санкцію у вигляді тривалого позбавлення волі, суд призначив усім трьом обвинуваченим покарання у виді штрафу.

Особливу увагу привертають обставини, встановлені судом, щодо ролей учасників схеми. У тексті вироку неодноразово згадується особа, яка придбала у невстановлених осіб незаконно виготовлені тютюнові вироби з логотипами відомих торговельних марок та координувала їх подальше незаконне переміщення через державний кордон. Суд розглянув кримінальне провадження лише щодо виконавців, визнавши їх винними у вчиненні кримінального правопорушення за попередньою змовою групою осіб, тоді як матеріали щодо особи, яка фактично організовувала постачання тютюнових виробів, були виділені в окреме провадження. На момент проведення дослідження судове рішення щодо цієї особи відсутнє.

З процесуальної точки зору такий підхід викликає низку питань. Кримінальний кодекс України розмежовує вчинення кримінального правопорушення групою осіб, групою осіб за попередньою змовою, організованою групою та злочинною організацією, оскільки кожна з цих форм співучасті має різний рівень суспільної небезпеки та різні правові наслідки. Водночас обставини, викладені у вироку, свідчать про наявність ознак більш складної організації протиправної діяльності: використання спеціально обладнаних транспортних засобів, незаконно виготовленої підакцизної продукції, значного обсягу товару та розподілу функцій між окремими учасниками. Вартість предмета контрабанди становила понад 8,1 млн гривень, тобто була значною. Обвинувачення і суд задовольнилися частиною другою ст. 201-4 та за її межі не виходили.

У результаті предметом судового розгляду стала діяльність групи осіб за попередньою змовою без надання судової оцінки можливій організованій формі співучасті. Такий процесуальний підхід істотно ускладнює комплексну правову оцінку всієї схеми незаконного переміщення підакцизних товарів та не дозволяє у межах цього кримінального провадження встановити повний ланцюг організації злочинної діяльності.

Крім того, аналіз матеріалів вироку свідчить, що досудове розслідування було зосереджене переважно на документуванні факту незаконного переміщення тютюнових виробів через митний кордон. Натомість обставини походження незаконно виготовленої продукції, встановлення місць її виробництва, каналів постачання та осіб, які організовували повний цикл незаконної діяльності, залишилися поза межами судового розгляду.

Третій випадок розглядався в *Берегівському районному суді Закарпатської області у справі про незаконне переміщення через митний кордон України широкого асортименту товарів, зокрема планшетів, фенів, павербанків та іншої електроніки*[31].

Обвинувачений, поряд із законно задекларованими товарами, організував переміщення через митний кордон України незадекларованої продукції, прихованої у картонних коробках. Товари переміщувалися різними партіями з використанням кількох мікроавтобусів загальною вагою до 3,5 тонн. Загальна вартість предмета контрабанди становила 9,7 млн гривень.

Судове рішення містить мінімальний опис фактичних обставин функціонування схеми. Зокрема, у вироку відсутня інформація про кількість окремих епізодів незаконного переміщення товарів, інших учасників протиправної діяльності, канали реалізації ввезеної продукції, а також про механізм організації постачання. Значна частина обставин у кримінальному правопорушенні сформульована як такі, що відбувалися «за невстановлених обставин», «у невстановлений час» або за участю «невстановлених осіб».

[31] https://reyestr.court.gov.ua/Review/124108217

Підхід до кваліфікації діяння. Як і в перших двох контрабандних випадках, декілька самостійних фактів незаконного переміщення товарів були об'єднані стороною обвинувачення єдиним умислом, що дозволило визначити загальну вартість предмета кримінального правопорушення та кваліфікувати його як контрабанду у значному розмірі. Водночас матеріали вироку не містять детального обґрунтування доказів, які підтверджували б наявність єдиного умислу щодо всіх епізодів переміщення товарів.

Кримінальне провадження завершилося укладенням угоди про визнання винуватості, яку суд затвердив у вироку. Засудженому призначено штраф у розмірі 14 705 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 249 985 гривень. Суд постановив конфіскувати предмети контрабанди на користь держави. За усним клопотанням обвинуваченого конфісковані товари були передані на потреби Збройних Сил України.

Особливістю цього вироку є також зміст укладеної угоди про визнання винуватості. Як одну з її умов сторони передбачили обов'язок обвинуваченого упродовж січня 2025 року поставити для потреб Головного управління розвідки Міністерства оборони України два безпілотні авіаційні комплекси DJI Matrice 350 RTK та дві тепловізійні камери DJI Zenmuse загальною вартістю понад 1,1 млн грн.

Додаток Е

Судові вироки щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів у 2025 році
(за даними Єдиного державного реєстру судових рішень)

Статті та частини ККУ		Предмет правопорушення		Особа, яка притягається до кримінальної відповідальності	Рішення суду	Призначене основне покарання		
		Вид товару	Вартість, грн		Ухвалено обвинувальний вирок	позбавлення волі	з них, з випробуванням, ст. 75 ККУ	штраф
Контрабанда товарів	ст. 201-3 ч. 1	55 картонних коробок з вугільними фільтрами для сигарет — всього 330000 шт.	15 008 400	не працюючий, раніше не судимий	+			120 00 НМДГ - 204 000 грн
	ст. 201-3 ч. 1	162 мобільних телефони марки «Apple iPhone»	9 326 724	не працюючий, раніше не судимий	+			13 711 НМДГ - 233 087 грн
	ст. 201-3 ч. 2	2000 п/п пакетів по 10 кг, 2666 п/п мішків по 15 кг, 40 картонних коробок по 10 кг, 1721 картонна коробка по 12 та 10 кг, 147 п/п мішків по 17 кг частин тушок свійських курей заморожених	15 469 312	працює на посаді начальника відділу закупівель ТОВ «РІВЕРСАЙД ГРУП», раніше не судимий	+			50 000 НМДГ - 850 000 грн
	ст. 201-3 ч. 1	одяг (новий, різних торгових марок) — 84 мішки (вагою 1395,7 кг); побутову техніку (1797 одиниць), засоби (хімія) для догляду за волоссям (5940 одиниць), два мотоцикли KTM 300 EXC CHAMPION EDITION	10 359 544	не працюючий, раніше не судимий	+			15 000 НМДГ - 255 000 грн
	ст. 201-3 ч. 1	160000 доларів США та 100000 Євро	11 580 626	ФОП, раніше не судимий	+			120 00 НМДГ - 204 000 грн
	ст. 201-3 ч. 2	годинник Audemars Piguet Royal Oak Offshore, годинник Audemars Piguet Royal Oak Selfwinding, годинника Arnold&Son Time Pyramid, годинник Rolex «Sky Dweller», годинник Audemars Piguet Royal Oak Ladies, годинник Breguet Type XX/Type XXI, ланцюжок з підвіскою в жовтому золоті 750` торгівельної марки Van Cleef & Arpels лінійки «Vintage Alhambra», браслет «Bvlgari» колекції «Serpenti»	12 442 581	Фігурант 1 -працює охоронцем ПП «Логошко» Фігурант 2 - працює водієм «Транс Темпо»	+ +	5 років 5 років	1 рік 6 міс 1 рік 6 міс	
	ст. 201-3 ч. 1	будівельні інструменти та інвентар в заводському упакуванні	7 978 164	раніше не судимий	+			100 00 НМДГ - 170 000 грн

Контрабанда підакцизних товарів	ст. 201-4 ч. 1	12 транспортних засобів: автомобілі TOYOTA AVENSIS, AUDI A4 Avant 1.9 TDI, AUDI A6 Avant 2.5 TDI Quattro, TOYOTA AVENSIS, AUDI A6 Avant 2.5 TDI, AUDI A4 Avant 2.5 Tdi Quattro, AUDI A4 Avant 1.9 TDI, AUDI A6 Avant 2.7 TDI, «Opel Zafira», AUDI A6, AUDI A6, AUDI A6	1 365 141	не працюючий, раніше не судимий	+	3 роки	1 рік	
	ст. 201-4 ч. 1	1000 баночок ємністю по 30 мл. рідини для електронних сигарет торгової марки «ELFLIQ» NIC SALTS та 2500 шт. електронних сигарет торгової марки «LOST MARY» моделі CM 1500PRO	1 179 600	не працюючий, раніше не судимий	+			22000 НМДГ - 374 000 грн
	ст. 201-4 ч. 1	5 транспортних засобів: автомобілі KIA SPORTAGE, BMW 530D, BMW 525D, BMW 530D, VOLVO S80	1 288 741	засновник та директор БО «БФ «Волонтери для перемоги», інвалід 3 групи	+	4 роки	1 рік	
	ст. 201-4 ч. 1	тютюнові вироби: 25000 пачок без марок акцизного податку, 12500 з яких «Rothmans DEMI» та 12500 пачок «Compliment demi slims BLUE»	2 045 789	працює у ФОП, раніше не судимий	+			21 180 НМДГ - 360 060 грн
	ст. 201-4 ч. 1	4400 упаковок «ELFLIQ-NIC SALTS-powered by ELFBAR 30 ml»	1 610 400	не працюючий, раніше не судимий	+			20000 НМДГ - 340 000 грн
	ст. 201-4 ч. 1	16 транспортних засобів: автомобілі «NISSAN NAVARA», «Jeep Grand Cherokee», «Volkswagen Touareg», «Mitsubishi Outlander XL», «Volkswagen Touareg», «Volkswagen Touareg», «Toyota RAV4», «Nissan Pathfinder», «Kia Sorento», «Honda CR-V», «Jeep Grand Cherokee», «Jeep Grand Cherokee», «Jeep Grand Cherokee», «Nissan X-Trail», «Nissan Pathfinder», «SsangYong Rexton»	2 239 945	не працюючий, раніше не судимий	+	3 роки 6 міс	3 роки	
	ст. 201-4 ч. 1	легковий автомобіль марки MERCEDES-BENZ, модель GLE 350 D 2020 року виготовлення	1 778 682	пенсіонер, інвалід 3 групи	+			20000 НМДГ - 340 000 грн

Додаток Е1

(розбір окремих кейсів)

Судова практика щодо контрабанди товарів та підакцизних товарів у 2025 році

Справа про контрабанду фільтрів для сигарет через Порубне[32]

Глибоцький районний суд Чернівецької області визнав винним обвинуваченого у кримінальному провадженні про незаконне переміщення через митний кордон України сировини для виготовлення тютюнових виробів – вугільних фільтрів для сигарет, приховавши їх у спеціально обладнаному тайнику автомобіля Mercedes-Benz Sprinter 314 та ввезеного в Україну через пункт пропуску «Вадул-Сірет» митного поста «Порубне», обравши смугу спрощеного митного контролю («зелений коридор»).

Під час поглибленого огляду митники виявили 330 тис. фільтрів завдовжки 108 мм. За висновком експертизи, кожен із них міг бути розділений на чотири стандартні фільтри, що еквівалентно приблизно 1,32 млн сигарет або близько 66 тис. пачок. Такий обсяг свідчить про очевидне комерційне, а ймовірно і виробниче, призначення партії. Вартість вилученого оцінено у 12,96 млн гривень за висновком лабораторії Держмитслужби та 15,01 млн гривень за висновком судового експерта. Обидві суми суттєво перевищували поріг «значного розміру», встановлений статтею 201-3 ККУ.

Суд встановив, що товар був придбаний у «невстановленої особи» в Румунії та призначався для подальшого продажу в Україні. З огляду на масштаб вилученої партії та практику БЕБ щодо викриття підпільних тютюнових фабрик у Чернівецькій області, ввезення такої кількості фільтрів може свідчити про зв'язок із нелегальним виробництвом. Однак у межах даного кримінального провадження цей напрямок судом не встановлювався і процесуально не розкривався. Також згадано, що в автомобілі була ще одна пасажирка, але жодної самостійної процесуальної ролі у вироку вона не отримала.

Призначено штраф у розмірі 204 тис. гривень (12 тис. неоподатковуваних мінімумів доходів громадян), що становить лише близько 1,4%–1,6% від вартості вилученого товару. Попри використання спеціально обладнаного тайника, автомобіль не був конфіскований, оскільки суд не отримав доказів того, що власник транспортного засобу знав або міг знати про його незаконне використання.

Кримінальне переслідування залишилося зосередженим виключно на перевізнику та на факті ввезення. Попри очевидні ознаки комерційного призначення вилученої партії, розслідування не охопило джерело походження товару, його кінцевих отримувачів чи можливий зв'язок із нелегальним виробництвом тютюнових виробів. Як наслідок, предметом судового розгляду став лише окремий епізод контрабанди, а не повний ланцюг функціонування ймовірної злочинної схеми.

[32] https://reyestr.court.gov.ua/Review/126014952

Справа про контрабанду смартфонів на кордоні з Угорщиною[33]

Берегівський районний суд Закарпатської області визнав обвинуваченого у незаконному переміщенні через митний кордон України 162 смартфонів Apple iPhone, прихованих у конструктивних порожнинах автомобіля Toyota Land Cruiser. Попри вартість предмета контрабанди понад 9,3 млн гривень, суд призначив штраф та відмовив прокурору у спеціальній конфіскації, повернувши обвинуваченому як автомобіль, так і всі вилучені телефони.

У вироку фігурує лише один обвинувачений, хоча встановлено, що телефони він отримав від «невстановленої особи» у Відні. Правоохоронна реакція фактично зосередилася на кур'єрі та способі приховування товару, тоді як постачальники, координатори, фінансування і мережа збуту або залишаються поза вироком або виносяться за його межі.

Крім того, суд застосував порядок, передбачений ст. 349 КПК України і за згодою сторін не досліджував більшість доказів по суті, обмежившись допитом обвинуваченого та матеріалами, що характеризували його особу. Це дозволило швидко завершити провадження, однак суттєво звузило обсяг судового дослідження обставин справи.

Покарання призначено в межах санкції ч. 1 ст. 201-3 ККУ, яка передбачає штраф від 10 000 до 25 000 НМДГ. Суд не застосовував ст. 69 ККУ і не виходив за межі мінімуму чи максимуму; альтернативи у вигляді позбавлення волі для цієї частини закон не передбачає. Хоча у судових дебатах прокурор просив застосувати штраф у 300 050 гривень, суд застосовував менш м'яку санкцію, яка складає лише 2,5% від вартості контрабанди.

Попри значну вартість предмета контрабанди, клопотання прокурора про спеціальну конфіскацію 162 телефонів, автомобіля та пов'язаного майна суд відхилив. Посилаючись на положення статей 96-1, 96-2 ККУ, практику ЄСПЛ і Верховного Суду, він дійшов висновку, що конфіскація за конкретних обставин справи порушила б принцип «справедливої рівноваги» та поклала б на обвинуваченого «надмірний індивідуальний тягар». У результаті транспортний засіб і весь предмет контрабанди були повернуті власнику. Це робить дану справу одним із найбільш м'яких прикладів застосування майнових наслідків у справах про контрабанду товарів.

[33] https://reyestr.court.gov.ua/Review/127523114

Випадок контрабанди товарів через підроблені експортні ліцензії[34]

Голосіївський районний суд м. Києва визнав винним начальника відділу закупівель ТОВ «РІВЕРСАЙД ГРУП» у контрабанді товарів шляхом використання підроблених експортних ліцензій ЄС під час вивезення замороженого м'яса та частин тушок свійської птиці. Справа є показовою тим, що незаконне переміщення товарів здійснювалося не шляхом фізичного приховування, а через подання до митниці підроблених дозвільних документів.

Зазначене підприємство – легальний суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності, акредитований у Київській митниці, здійснювало експорт продукції птахівництва. За матеріалами справи, саме в межах цієї законної діяльності було організовано механізм використання підроблених експортних ліцензій.

Вирок охоплює п'ять окремих епізодів експорту через пункт пропуску «Дякове-Халмеу» загальною вартістю понад 15,47 млн гривень. У підроблених ліцензіях змінювалися коди УКТ ЗЕД, контрагенти, країни призначення, покупці, кількість і вартість товару, що свідчить про системне «перепакування» експортних підстав під конкретні відвантаження.

Митний брокер у вироку описаний як особа, необізнана про злочинний умисел, а сам обвинувачений, за фабулою, діяв поза волею службових осіб підприємства та використовував надані йому функції з підготовки експортного документообігу. Тобто слідство побудувало модель не зовнішньої контрабандної групи, а використання легальної експортної інфраструктури одним внутрішнім виконавцем.

Дії обвинуваченого кваліфіковано за ч. 2 ст. 201-3 ККУ (контрабанда, вчинена службовою особою з використанням службового становища), санкція якої передбачає як значний штраф, так і позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років. Попри багатоепізодність, значну суму предмета правопорушення та наявність альтернативної санкції у вигляді тривалого позбавлення волі, суд затвердив угоду про визнання винуватості і призначив мінімальний штраф, передбачений санкцією цієї норми, — 850 тис. гривень, а також позбавлення права займатися діяльністю, пов'язаною з переміщенням товарів через державний кордон, на три роки і конфіскацію майна.

Справа демонструє, що після відновлення кримінальної відповідальності за контрабанду товарів практика поширюється не лише на випадки фізичного приховування товарів, а й на маніпулювання дозвільними документами та митними правилами. Водночас вона підтверджує, що контрабандні схеми можуть функціонувати всередині легального бізнесу шляхом фальсифікації, а не через використання фіктивних підприємств.

Суд затвердив угоду про визнання винуватості, що дозволило швидко завершити провадження і не переходити до розгорнутого дослідження повного ланцюга організації схеми.

[34] https://reyestr.court.gov.ua/Review/129242152

Справа щодо товарної контрабанди предметів розкоші[35]

Володимир-Волинський міський суд Волинської області визнав винними двох обвинувачених у контрабанді елітних годинників Audemars Piguet, Rolex, Arnold & Son, Breguet та ювелірних виробів Van Cleef & Arpels і Bvlgari загальною вартістю понад 12,44 млн. гривень. За матеріалами справи, товари приховувалися в особистих речах та в салоні пасажирського автобуса у пункті пропуску «Устилуг-Зосин».

Дії кваліфіковано за ч. 2 ст. 201-3 ККУ, тобто як контрабанду товарів, вчинену за попередньою змовою групою осіб. Санкція цієї частини передбачає штраф від 50 000 до 75 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі від 5 до 10 років.

Суд затвердив угоди про визнання винуватості щодо обвинувачених і призначив по 5 років позбавлення волі, й обох звільнено від відбування покарання з випробуванням на 1 рік 6 місяців; предмети контрабанди конфіскували у власність держави.

У вироку згадується, що один з обвинувачених діяв за попередньою змовою з іншими невстановленими особами. У матеріалах згадані чорнові записи з прізвищами та містами, номерами телефонів, документи ТОВ «Автолайн Одеса». Це вказує не просто на одноразову спробу провезення дорогих речей, а на можливі ознаки організованої логістики навколо автобусного маршруту. Однак ці обставини та можлива роль ширшого кола учасників, як і зазвичай, у провадженні не розкрито.

[35] https://reyestr.court.gov.ua/Review/13104535

Справа Мостиського районного суду Львівської області щодо ввезення ввезення 12 автомобілів[36]

Суд встановив, що обвинувачений упродовж липня-листопада 2024 року придбав за межами України 12 транспортних засобів і перемістив їх через митний кордон як підакцизні товари загальною вартістю 1 365 141,19 грн. Схема працювала через подання неправдивих декларацій про гуманітарну допомогу від імені благодійних фондів «Любов рідної землі» та «Впевнені кроки». Автомобілі фізично заводили через зону діяльності Львівської митниці, зокрема через район Мостиського напрямку; у вироку описано зберігання авто в населеному пункті Медика в Польщі перед в'їздом до України.

Дії кваліфіковано за ч. 1 ст. 201-4 ККУ. Ця норма передбачає за контрабанду підакцизних товарів у значному розмірі штраф від 20 000 до 40 000 НМДГ або позбавлення волі на строк від 3 до 6 років. У вироку саме транспортні засоби розглядаються як підакцизні товари.

Суд затвердив угоду про визнання винуватості. Обвинуваченому призначено 3 роки позбавлення волі, але на підставі ст. 75 ККУ його звільнено від відбування з випробуванням на 1 рік. Додатково на нього покладено стандартні пробаційні обов'язки. Суд також стягнув 64 996,96 грн витрат на експертизи.

Справа завершена угодою без повного змагального дослідження всієї схеми. Водночас суд окремо вирішив долю речових доказів: 4 автомобілі конфісковані у власність держави на потреби ЗСУ, арешти скасовані частково, документи щодо неправдивих гуманітарних декларацій залишено в матеріалах провадження. Оскільки у фабулі йдеться про 12 ввезених автомобілів, а спеціальна конфіскація застосована лише до 4, логічний висновок такий: суд оперував лише тими активами, які були фактично арештовані й перебували серед речових доказів; окремого рішення щодо решти авто в тексті вироку не наведено.

Обвинувачений описаний як центральний організатор: він підшуковував авто, домовлявся про придбання, організовував фальшиві декларації та залучав водіїв, які, за текстом вироку, не були обізнані про злочинний умисел. Окремо згадується невстановлена група осіб, яка оформлювала незаконне ввезення під виглядом гуманітарної допомоги від «фіктивних» фондів. Але ці особи не стали предметом самостійної судової оцінки в межах цього вироку.

Це найбільш «системна» справа у вибірці – вирок прямо вказує на розподіл ролей, фіктивні фонди, підроблене документування і серійний характер ввезення. Водночас навіть тут судовий фінал звужений до однієї особи й не дає відповіді, хто саме створював і адміністрував документальне прикриття, хто отримував прибуток від реалізації більшості авто та який подальший процесуальний статус інших учасників.

[36] https://reyestr.court.gov.ua/Review/131193767

Вирок Жовківського районного суду Львівської області щодо ввезення 16 автомобілів з Естонії через митний пост «Рава-Руська»[37]

Жовківський районний суд Львівської області 21.04.2025 визнав винним мешканця Яворова Василя Бовту у схемі ввезення 16 автомобілів з Естонії під виглядом гуманітарної допомоги для військових через митний пост «Рава-Руська». Загальна вартість транспорту становила 2 239 945 грн. Для прикриття використовувався благодійний фонд «Мирне око».

Публічні перекази справи вказують на кваліфікацію за ч. 1 ст. 201-4 ККУ, тобто контрабанду підакцизних товарів у значному розмірі. Базова санкція цієї норми — штраф 20 000–40 000 НМДГ або позбавлення волі на 3-6 років.

Обвинувачений визнав вину й уклав угоду з прокурором. Суд призначив 3 роки іспитового строку, а також конфіскував автомобіль Toyota RAV4 2007 року. Саме ця конфігурація – умовне покарання плюс часткова майнова реакція – узгоджується з тенденцією й в інших справах добірки.

Слідство встановило серійний характер ввезення – автомобілі купувалися через знайомого в Таллінні, ввозилися під виглядом гуманітарної допомоги, після чого продавалися. Водночас навіть за такого масштабу фігурує лише один головний обвинувачений, а з усієї схеми окремо згадано конфіскацію лише одного автомобіля. Це може вказувати на обмеженість фактичного арешту та неповне повернення активів у межах конкретного вироку.

Обвинувачений використовував благодійний фонд, який очолювала його цивільна дружина, запевняючи її, що авто передаватимуться військовим. Це радше свідчить про інструменталізацію фонду, ніж про чітко доведену співучасть керівника фонду в межах описаного вироку. У доступних матеріалах немає даних про окрему судову оцінку інших організаторів або документаторів.

Навіть з урахуванням обмеженого доступу ця справа виглядає як ще один приклад псевдогуманітарного каналу для ввезення підакцизних транспортних засобів. Головне слабке місце — та сама неповнота оцінки повного ланцюга: хто створював документальне прикриття, хто купував автомобілі за кордоном у системному режимі, хто був кінцевим бенефіціаром реалізації. Через недоступність первинного тексту ці висновки мають нижчий рівень впевненості, ніж у трьох інших справах.

[37] https://reyestr.court.gov.ua/Review/126742571

Вирок Ужгородського міськрайонного суду Закарпатської області за організоване ввезення з Угорщини електронних сигарет та флаконів рідини[38]

Ужгородський міськрайонний суд Закарпатської області розглянув справу щодо електронних сигарет LOST MARY та рідин ELFLIQ. За матеріалами вироку, обвинувачений у червні 2025 року домовився в Будапешті з невстановленим чоловіком про ввезення в Україну 2 500 електронних сигарет і 1 000 флаконів рідини без марок акцизного податку. Схема була дворейсовою: першу частину (1 300 сигарет і 600 флаконів) він успішно ввіз через пункт пропуску «Чоп (Тиса) – Захонь» у автомобілі Toyota Proace Verso, приховавши товар під капотом і у валізах, після чого передав його невстановленому чоловіку на Opel Insignia. Другу частину (1 200 сигарет і 400 флаконів) він намагався ввезти на Chrysler Grand Voyager, сховавши товар під капотом і в конструктивній ніші пасажирського відсіку та додатково завантаживши салон велосипедами для маскування. Саме цей другий епізод був викритий. Оціночна ринкова вартість усієї партії, зафіксованої у справі, склала 1 179 600 грн.

Суд визнав особу винною в незаконному транспортуванні, зберіганні та збуті незаконно виготовлених підакцизних товарів, а також у незакінченому замаху на контрабанду підакцизних товарів у значному розмірі. Базова санкція ч. 1 ст. 201-4 — штраф 20 000–40 000 НМДГ або 3-6 років позбавлення волі; санкція ч. 1 ст. 204 — штраф 5 000–10 000 НМДГ з конфіскацією та знищенням товарів.

Суд затвердив угоду про визнання винуватості. Остаточне покарання за сукупністю злочинів призначено штраф у розмірі 374 000 грн. Вилучено 1 200 електронних сигарет і 400 баночок рідини, конфісковано та знищено.

Справа показує типову для цієї категорії процесуальну конфігурацію: слідство добре задокументувало факт фізичного переміщення та спосіб приховування, але фінал знову відбувся через угоду. Арешт на автомобіль Chrysler Grand Voyager та супровідні документи було скасовано, а транспортний засіб повернуто законному володільцю, який, за текстом вироку, не знав про незаконні наміри користувача.

У матеріалах прямо фігурує невстановлений чоловік, з яким обвинувачений домовлявся про ввезення товару та який фактично виступав постачальником/координатором. Також не встановлено одержувача першої партії Opel Insignia. Проте вирок не містить судової оцінки їхніх ролей, не показує, хто фінансував закупівлю, кому мав належати товар і чи була схема стабільною. У підсумку суд розглянув лише епізод виконавця-перевізника.

Це справа про комбіновану модель – один епізод доведено до результату, другий – зупинено на стадії замаху. Слідство ефективно відпрацювало спосіб приховування й точку перетину кордону, але не дійшло до ідентифікації повної мережі постачання, одержання та збуту. Для практики це типовий приклад, коли судова оцінка залишається вузько виконавчою, навіть якщо фабула вказує на транскордонну координацію.

[38] https://reyestr.court.gov.ua/Review/131098743

Справа Володимирського міського суду Волинської області за незаконне перевезення упаковок рідини для електронних сигарет через пункт пропуску «Устилуг»[39]

Водій рейсового автобуса MAN сполученням «Прага–Краматорськ» намагався ввезти через митний пост «Устилуг» Волинської митниці 4 400 упаковок рідин для електронних сигарет «ELFLIQ-NIC SALTS powered by ELFBAR 30 ml» загальною вартістю 1 610 400 грн. Підакцизний товар було приховано у технологічних нішах автобуса – над передніми та задніми колісними арками з обох боків і у відділенні для запчастин за задніми колесами. Обвинувачений їхав по «червоному коридору», але в письмовій декларації неправдиво зазначив відсутність товарів, що підлягають обов'язковій декларуванню.

Дії кваліфіковано за ч. 1 ст. 201-4 ККУ — контрабанда підакцизних товарів у значному розмірі. Офіційна санкція цієї частини — штраф від 20 000 до 40 000 НМДГ або позбавлення волі на строк 3–6 років.

Суд затвердив угоду про визнання винуватості. Призначено штраф 340 000 грн. Вилучені 4400 ємностей з рідиною суд постановив знищити, а автобус MAN, ключі та свідоцтво про реєстрацію — залишити власнику. Процесуальні витрати у провадженні відсутні.

У вироку фактично є один виконавець, один автобус, один рейс, один пункт пропуску. Формально це спрощує доказування, але звужує аналіз схеми до водія. Слідством не встановлено, хто саме придбав товар, хто його завантажував, кому він призначався після в'їзду в Україну і чи був водій частиною стійкої логістичної мережі. Суд даних аспектів не досліджував, бо провадження завершилося угодою вже 21.03.2025, дуже швидко після епізоду — 18.03.2025.

Обвинувачений був водієм ПП «Інтертранс», а автобус належав перевізнику. Проте власник транспортного засобу в межах вироку не отримав негативної правової оцінки: автобус залишено за належністю власнику. Права, де слідство успішно доводить приховування в конструктивних порожнинах і сам факт незаконного переміщення, але не виходить за межі одного носія — водія. Реальна кримінально-правова оцінка мережі постачання та збуту відсутня.

[39] https://reyestr.court.gov.ua/Review/127147548